

Raportti kuntien erityisliikunnan tilanteesta vuonna 2009

Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2010:17

Raportti kuntien erityisliikunnan tilanteesta vuonna 2009

Timo Ala-Vähälä

Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2010:17

OPETUSMINISTERIÖ

Undervisningsministeriet

MINISTRY OF EDUCATION

Ministère de l'Éducation

Opetusministeriö

Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osasto /

Kultur-, idrotts- och ungdomspolitiska avdelningen

Meritullinkatu 10, Helsinki

PL / PB 00023 Valtioneuvosto / Statsrådet

www.minedu.fi/opm/julkaisut

Taitto / Ombrytning: Yliopistopaino

Yliopistopaino, Helsinki, 2010

ISSN 1458-8102 (painettu) 1797-951X (PDF)

ISBN 978-952-485-881-6 (nid)

ISBN 978-952-485-882-3 (PDF)

Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä /

Undervisningsministeriets arbetsgruppspromemorior och utredningar 2010:17

Julkaisija
Opetusministeriö

Julkaisun päivämäärä
15.4.2010

Tekijät (toimielimestä: toimielimen nimi, puheenjohtaja, sihteeri) Timo Ala-Vähälä		Julkaisun laji Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä	
		Toimeksiantaja Opetusministeriö	
		Toimielimen asettamispyvm	Dnro
Julkaisun nimi (myös ruotsinkielinen) Raportti kuntien erityisliikunnan tilanteesta vuonna 2009			
Julkaisun osat muistio + liitteet			
Tiivistelmä <p>Raportissa käydään lävitse erityisliikunnan tilanne Suomen kunnissa vuonna 2009. Tiedot perustuvat kyselyyn, joka lähetettiin niihin kuntiin, jotka osallistuvat Valtion liikuntaneuvoston erityisliikunnan jaoston tukemaan erityisliikunnan verkostoon. Tähän verkostoon kuuluvilla kunnilla on yleensä yksi tai useampia erityisliikunnan ohjaajia. Tämä verkosto kattaa noin 27% Suomen kunnista ja 77 % väestöstä. Sen ulkopuolelle jäävät lähinnä pienet, alle 10.000 asukkaan kunnat. Kyselyn vastausprosentti oli 73,1%.</p> <p>Kyselyn keskeinen tulos oli se, että erityisliikunnan piiriin kuuluva toiminta on tasaisesti kasvanut koko 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen. Verkoston kattavuus on parantunut ja sen piirissä toimivat kunnat ovat lisänneet palvelujensa määrää. Vuonna 2009 kuntien liikuntatoimet ja muut tahot järjestivät liikuntaa yhteensä noin 140.000 — 150.000:lle osallistujalle, mikä on noin 14 — 15% erityisliikunnan arvioidusta kohderyhmästä.</p> <p>Vuotta 2005 koskevassa arvioinnissa tuli esiin, että erityisliikunnan asema kuntahallinnossa on melko heikko, mikä näkyy esimerkiksi siinä, että useimmissa kunnissa ei ollut erityisliikunnan kehittämissuunnitelmaa tai vastaavaa muuta suunnitelmaa. Nyt tilanne on kääntynyt hieman parempaan suuntaan, sillä suunnitelmien määrä oli kasvanut, ja neljässä kunnassa sellainen oli tekeillä. Toisaalta, kun vastaajia pyydettiin arvioimaan erityisliikunnan henkilöstön kehitystä, vain muutama viittasi näihin suunnitelmiin — sen sijaan mainittiin kuntien talousarvio ja tulevaisuutta koskevat yleiset arviot. Vaikka suunnitelmat ovat siis muodollisesti olemassa, muut seikat ajavat ohitse, kun tehdään keskeisiä taloudellisia päätöksiä.</p> <p>Kuten aiemmissakin arvioinneissa, keskeisin yhteistyötaho oli sosiaali- ja terveystoimi. Järjestöt olivat keskeisiä kumppaneita etenkin suuremmissa kunnissa ja kaupungeissa, mutta pienemmissä kunnissa yhteistyö vaihteli kunnasta toiseen.</p>			
Avainsanat (asiasanat)			
Muut tiedot			
Sarjan nimi ja numero Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2010:17		ISSN 1458-8102	ISBN 978-952-485-881-6 (nid) 978-952-485-882-3 (PDF)
Kokonaissivumäärä 51	Kieli suomi	Hinta	Luottamuksellisuus julkinen
Jakaja Yliopistopaino		Kustantaja Opetusministeriö	

Presentationsblad

Utgivare
Undervisningsministeriet

Utgivningsdatum
15.4.2010

Författare (uppgifter om organet: organets namn, ordförande, sekreterare) Timo Ala-Vähälä	Typ av publikation Undervisningsministeriets arbetsgruppspromemorior och utredningar		
	Uppdragsgivare Undervisningsministeriet		
	Datum för tillsättandet av	Dnro	
Publikation (även den finska titeln) (Raportti kuntien erityisliikunnan tilanteesta vuonna 2009)			
Publikationens delar promemoria samt bilagor			
Sammandrag <p>I rapporten går man igenom läget inom specialidrotten i Finlands kommuner 2009. Uppgifterna baserar sig på en enkät som skickades till de kommuner som omfattas av nätverket för specialidrott, som understöds av sektionen för specialidrott vid Statens idrottsråd. I allmänhet har de deltagande kommunerna en eller fler specialidrottsinstruktörer. Nätverket omfattar ca 27 % av Finlands kommuner och 77 % av befolkningen. De kommuner som nätverket inte omfattar är främst små kommuner med mindre än 10 000 invånare. Enkätens svarsprocent uppgick till 73,1 %.</p> <p>Enkätens centrala slutsats är att den verksamhet som omfattas av specialidrotten har ökat stadigt under hela 2000-talets första decennium. Nätverkets omfattning har blivit bättre. De kommuner som omfattas av nätverket har utvidgat sina tjänster. Under 2009 har kommunernas idrottsväsenden och andra aktörer ordnat idrott för totalt 140 000 – 150 000 deltagare, vilket utgör 14 – 15 % av den beräknade målgruppen för specialidrott.</p> <p>I bedömningen för 2005 framgick att specialidrottens ställning i kommunernas förvaltning är relativt svag, vilket t.ex. avspeglas i att man i de flesta kommunerna inte hade en utvecklingsplan eller annan motsvarande plan för specialidrott. Nu har situationen förändrats något till det bättre, eftersom antalet gällande utvecklingsplaner för specialidrotten ökat och i fyra av kommunerna håller en sådan på att göras. Å andra sidan hänvisade bara några till dessa planer då de svarande ombads bedöma utvecklingen av personalen för specialidrotten. Däremot nämndes de kommunala budgeterna och allmänna utvärderingar gällande framtiden. Även om planerna således existerar formellt, så prioriteras andra aspekter då ekonomiska beslut fattas.</p> <p>I likhet med de tidigare bedömningarna har social- och hälsoväsendet varit den mest centrala samarbetspartnern.</p>			
Nyckelord			
Övriga uppgifter			
Seriens namn och nummer Undervisningsministeriets arbetsgruppspromemorior och utredningar 2010:17		ISSN 1458-8102	ISBN 978-952-485-881-6 (nid) 978-952-485-882-3 (PDF)
Sidoantal 51	Språk finska	Pris	Sekretessgrad offentlig
Distribution Universitetstryckeriet		Förlag Undervisningsministeriet	

Sisältö

Lukijalle	6
1. Johdanto	7
1.1 Erityisliikunta ja sen piiriin kuuluvat ihmiset	7
1.2 Kyselyn kohderyhmä	8
1.3 Vastausprosentti ja vastausten luotettavuuden arviointia	10
2. Erityisliikunnan järjestämistapa ja henkilöresurssit	11
2.1 Miten kunnat rajaavat erityisliikunnan piiriin kuuluvat ihmiset?	11
2.2 Erityisliikunnan organisointi	13
2.3 Yhteistyö muiden toimijoiden kanssa	14
2.4 Ylikunnallinen yhteistyö	15
2.5 Erityisliikunnan henkilöresurssit	15
2.6 Erityisliikunnan ohjaajien keskeisimmät tehtävät	17
2.7 Vastaajien tyytyväisyys toimenkuvaansa ja arvio erityisliikunnan henkilöresurssien riittävydestä	18
3. Taloudelliset resurssit	20
3.1 Erityisliikunnan määrärahat	20
3.2 Erityisliikunnan järjestöavustukset	22
4. Liikuntatoimen tarjoamat erityisliikunnan ryhmät	25
4.1 Arvio erityisliikunnan ryhmien kokonaismäärästä	25
4.2 Ohjausviikkojen määrä vuonna 2009	27
4.3 Erityisliikunnan ryhmien jakautuminen eri kohderyhmien kesken	27
4.4. Ryhmäkoot	29
4.5. Ikäntyneille suunnatut erityisliikunnan palvelut	29
4.6 Ketkä jäävät erityisliikunnan palvelujen ulkopuolelle?	31
5. Erityisliikunnan palvelujen kokonaistarjonta ja potentiaalinen kysyntä	33
5.1 Erityisliikunnan ryhmien määrä, kaikki järjestäjätahot	33
6. Yhteenveto, pohdintaa ja suosituksia	35
Kirjallisuus	38
Liitteet	39
Liite 1. Kyselylomake	39
Liite 2. Kyselyyn vastanneet kunnat	49
Liite 3. Arvio vastaamatta jättäneiden kuntien erityisliikunnan määrärahoista, laskukaava	50
Liite 4. Arvio vastaamatta jättäneiden kuntien ryhmien määristä, laskukaava	51

Lukijalle

Kuntien erityisliikunnanohjaajien työn tuloksista on tehty valtakunnallinen selvitys neljän vuoden välein alkaen vuodesta 1986. Kaikkiaan maassamme on hieman yli 90 kaupunkia ja kuntaa, joiden liikuntatoimeen on palkattu erityisliikunnanohjaaja. Ensimmäiset erityisliikunnanohjaajat palkattiin valtionosuuksien turvin kuntiin vuonna 1984, kun tämä mahdollistui liikuntalain muutoksella (L 1146/1983).

Edellinen arviointi on julkaistu vuonna 2006 opetusministeriön julkaisuna 2006:21. Nyt käsillä olevassa kokonaisarvioinnissa voidaan tehdä vertailuja varsinkin kahden aiemman selvityksen tuloksiin, jolloin nähdään kehityskaari kuntien erityisliikunnan kehityksessä 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä. Kuntien erityisliikunnanohjaajille lähetettiin kyselylomakkeet lokakuussa 2009 ja palautettuja lomakkeita saatiin 68 kunnasta, joten vastausprosentiksi tuli 73,1.

Tutkimusaineiston käsittelyn ja julkaisun kirjoitustyön on tehnyt tutkija Timo Ala-Vähälä, joka on osallistunut myös kahden edellisen vastaavan julkaisun tekoon. Tämä työ on myös osa valtion liikuntaneuvostolle liikuntalain mukaan kuuluvaa liikuntakulttuurin arviointitehtävää. Kiitokset Timo Ala-Vähälälle merkittävästä työstä!

Tämä julkaisu antaa kokonaiskuvan kuntien liikuntatoimen työstä vammaisten, pitkäikäissairaiden ja ikäihmisten liikunnan alueella. Julkaisun sisältämää tietoa voidaan käyttää hyväksi kunnissa niiden suunnitellessa erityisliikunnan kehittämistä.

Kiitokset myös kaikille vastanneille kunnille. Toivottavasti tämä julkaisu auttaa kehittämään eteenpäin kuntien liikuntatoimen työtä erityisliikunnan alueella.

Opetusministeriössä 15. päivänä huhtikuuta 2010

Kari Koivumäki
Erityisliikunnan suunnittelija

1. Johdanto

Tämä raportti on päivitetty versio vuosina 2000 ja 2005 koskevista erityisliikunnan tilanteen selvityksistä. Kysely on keskeiseltä osaltaan edellisten kaltainen, koska selvityksen yhtenä tavoitteena on aikasarjoihin perustuva vertailu. Joitain kysymyksiä on kuitenkin yksinkertaistettu, jotta niihin vastaaminen olisi helpompaa. Ensimmäisen vuotta 2000 tarkastelleen lomakkeen laativat Arto Tiihonen, Kari Koivumäki ja Timo Ala-Vähälä, myöhempiin kyselyihin lomakkeita ovat työstäneet Kari Koivumäki ja Timo Ala-Vähälä, joka on myös tehnyt tilastolliset analyysit ja kirjoittanut raportin.

Aiempien kyselyjen ongelmana on ollut jossain määrin se, että kaikkien kuntien tilannetta ei ole voinut ”ympätä” määrällisiin kysymyksiin keskittyneen lomakkeen luokitteluihin. Sen vuoksi tässä käytettyyn lomakkeeseen (Liite 1) on lisätty joitain avoimia kysymyksiä, joilla kartoitetaan sitä, miten erityisliikunnan palvelut on järjestetty.

Erityisliikunnan arvioiden kyselyjen kohderyhmänä ovat olleet ne noin 90 - 95 kuntaa, joissa valtion liikuntaneuvoston erityisryhmien liikunnan jaoston tietojen mukaan toimii päätoiminen tai sivutoiminen erityisliikunnan ohjaaja. Joukossa on myös muutama kunta, jotka ovat järjestäneet erityisliikunnan palvelut muulla tavoin, mutta ovat mukana tässä erityisliikunnan jaoston tukemassa yhteistyöverkostossa.

Tämä raportti on osa arviointia, jonka liikuntalaki on määritellyt valtion liikuntaneuvoston erääksi tehtäväksi. Raportin tavoitteena on antaa yleiskuva erityisliikunnan palvelujen tilanteesta ja haasteista kohdejoukkoon kuuluvissa kunnissa. Raportti tarkastelee erityisliikunnan piiriin kuuluvaa kuntoliikuntaa; kilpaurheilu on rajattu selvityksen ulkopuolelle. Kyselyyn ovat vastanneet yleensä kunnissa toimivat erityisliikunnanohjaajat. Raportti kuvaa siis erityisliikunnan tilannetta palvelujen toteuttajien näkökulmasta; palveluiden käyttäjien näkemyksiä ei tässä yhteydessä ollut mahdollista selvittää.¹

1.1 Erityisliikunta ja sen piiriin kuuluvat ihmiset

Erityisryhmien liikunnalla tarkoitetaan sellaisten henkilöiden liikuntaa, joiden on vaikea osallistua yleisesti tarjolla olevaan liikuntaan. Lisäksi tähän ryhmään kuuluvien ihmisten liikunnan ohjaaminen vaatii soveltamista ja erityisosaamista.²

Erityisryhmien liikunnan piiriin kuuluvien ihmisten ryhmän suuruutta ei voi määrittellä tarkasti, koska osa ihmisistä lukeutuu useampaan erityisliikunnan alaryhmään. Ei myöskään

¹ Käyttäjien näkemyksiä erityisliikunnan palveluista on selvittänyt Toni Piispanen pro gradussaan. Ks. Piispanen 2003.

² Erityisryhmien liikunta 2000-toimikunnan mietintö. 1996, 9.

ole täsmällistä kriteeriä sille, milloin jokin vamma tai pitkäaikaissairaus haittaa liikkumista niin paljon, että se edellyttää liikunnanohjaukselta soveltamista ja erityisosaamista. Eräät väestön terveyttä ja toimintakykyä käsittelevät tutkimukset antavat kuitenkin viitteitä erityisliikunnan kohderyhmän suuruudesta.

Vuonna 2006 tehdyn väestön terveystietäytymistä koskevan tutkimuksen mukaan noin 22 prosentilla työikäisestä väestöstä (15 – 64v.) oli sairaus tai vamma, joka haittasi työ- tai toimintakykyä. Vuoden 2003 selvityksessä vastaava luku oli 18%³ Vastaavasti eläkeikäisistä noin 30 – 40 prosentilla toimintakyky oli heikentynyt niin, että he eivät suoriutuneet eräistä arkeisista tehtävistä, kuten portaiden noususta yhden kerroksen verran, puolen kilometrin kävelystä tai puolen kilon ostoskassin kantamisesta sadan metrin matkaa.⁴ Kuten voi olettaa, toimintakyky heikkenee ikääntymisen myötä: niiden ihmisten osuus, joilla on joku toimintakykyä haittaava sairaus tai vamma, nousee ikäryhmässä 45 – 54 vuotta neljänneksen tasolle, ja ikäryhmässä 55 – 64 vuotta heitä on jo 39%. Vastaavasti eläkeikäisillä 65 – 69 vuotiaista noin 80 – 90% pystyy kulkemaan portaissa ilman vaikeuksia (miehet: 92,2%, naiset 84,4%), kun taas 80-84 vuotiaista tähän pystyy miehistä 67% ja naisista enää 50%.⁵

Rintala ja kumppanit toteavat tutkimuksessaan, että noin viidennes 13 ja 15 vuotiaista koululaisista ilmoitti, että heillä oli jokin lääkärin toteama pitkäaikaissairaus tai vamma. Hieman alle puolet näistä katsoi, että vamma tai sairaus aiheutti jotain olennaista haittaa.⁶ Nuorten aikuisten terveyttä selvittäneessä tutkimuksessa luvut olivat saman tasoisia tai hieman pienempiä, sillä noin 8 – 10% 18 – 29 –vuotiaista ilmoitti, että heillä on toimintakykyä heikentävä sairaus tai vamma (miehet: 8,5%, naiset 9,6%).⁷

Tutkimukset, joihin edellä on viitattu, eivät ole yhteismitallisia, joten erityisliikunnan piiriin kuuluvista ei voi antaa tarkkaa arviota. Hyvin karkeasti arvioiden voi kuitenkin sanoa, että väestöstä vähintään noin 20 – 25 prosenttia kuuluu tavalla tai toisella erityisryhmien liikunnan kohderyhmien piiriin.⁸ Erityisliikunnan kohderyhmä painottuu vanhempiin ikäluokkiin, mutta kaikista ikäluokista löytyy merkittävä joukko ihmisiä, joille on hyötyä erityisliikunnan palveluista.

1.2 Kyselyn kohderyhmä

Tämän ja edellisen arvion kohderyhmänä ovat olleet ne noin 90 – 95 kuntaa, jotka ovat kuuluneet Valtion liikuntaneuvoston erityisryhmien liikunnan jaoston tukemaan yhteistyöverkkoon. Tätä kyselyä tehtäessä kyselyn kohderyhmään kuului 93 kuntaa, joista yksi oli kolmen kunnan yhteenliittymä. Nämä kunnat edustivat vuonna 2009 noin viidennestä Suomen kunnista, mutta kattoivat väestömäärältään noin 77 prosenttia maan väestöstä.⁹ Tähän ryhmään kuuluivat lähes kaikki yli kahdenkymmenen tuhannen asukkaan kunnat,

3 Suomalaisen aikuisväestön terveystietäytyminen 2003, s. 44, taulukko 21a. Suomalaisen aikuisväestön terveystietäytyminen ja terveys, kevät 2006, s. 42, taulukko 18.a.

4 Terveys ja toimintakyky Suomessa, 74.

5 Eläkeikäisten väestön terveystietäytyminen, kevät 2005, taulukko 75.

6 Vastaajilta kysyttiin, vaikeuttiko vamma tai pitkäaikaissairaus hengittämistä, liikkumista, näkemistä, esineiden tai tavaroiden käsittelemistä, kuulemista, puheen tuottamista tai aiheuttiko se epileptisiä kohtauksia. RINTALA & al. 2004, 22-23.

7 Nuorten aikuisten terveys, terveys 2000-tutkimuksen perustulokset 18-29-vuotiaiden terveydestä ja siihen liittyvistä tekijöistä, s. 121.

8 Erityisryhmien liikunta 2000-toimikunta arvio ryhmän väestöosuudeksi 25 prosenttia. Erityisryhmien liikunta 2000-toimikunnan mietintö, 1996, 9.

9 Väestöä koskevien laskelmien perustana on tilanne 31.12.2008 vuoden 2009 kuntajaon mukaan. Lähde: Tilastokeskus.

ja noin kaksi kolmannesta suuruusluokkaan 10.000 – 19.999 kuuluvista kunnista. Alle 10.000 asukkaan kunnista verkostoon kuului joka kymmenes.

Taulukko 1. Erityisliikunnan verkostoon kuuluvat kunnat vuonna 2009, osuus kunnista ja väestöstä. Erottelu kuntien suuruusluokan mukaan

	Kunnan suuruusluokka				
	Alle 10.000 as	10.000 – 19.999 as	20.000 – 49.999 as	50.000 as ≥	Kaikki kunnat
Erityisliikunnan verkostoon kuuluvat kunnat, %-osuus kunnista	4,9 %	62,2 %	94,4 %	100,0 %	26,9 %
Erityisliikunnan verkostoon kuuluvat kunnat, %-osuus väestöstä	10,0 %	66,1 %	96,1 %	100,0 %	76,7 %

Vuotta 2000 koskevan arvioinnin perusteella tiedämme, että myös alle 10.000 asukkaan kunnissa tarjotaan erityisliikunnan palveluja, vaikkei niissä yleensä erityisliikunnan ohjaajaa olekaan. Näissä kunnissa liikuntatoimen rooli palvelujen järjestäjänä on pienempi, ja vastaavasti sosiaali- ja terveystoimen sekä kansalais- ja työväenopistojen rooli on keskeisempi kuin suuremmissa kunnissa.

Oman ryhmänsä muodostavat 10.000 – 19.999 asukkaan kunnat, joista noin kahdella kolmanneksella on erityisliikunnan ohjaaja. Tämä vaikuttaa voimakkaasti erityisliikunnan resursseihin ja sen myötä ilmeisesti myös järjestelyihin. Niissä kunnissa, joissa oli erityisliikunnan ohjaaja, erityisliikunnan määrärahat olivat vuonna 2000 selvästi valtakunnallisen keskiarvon yläpuolella. Muissa tämän suuruusluokan kunnissa määrärahojen taso oli hie- man valtakunnallista keskiarvoa pienempi.¹⁰

Manner-Suomessa erityisliikunnan ohjaajien verkosto kattoi parhaiten Etelä-Suomen läänin: yli kolmanneksella sen kunnista oli vähintään yksi ohjaaja tai vastaava järjestely, ja näiden kuntien piiriin kuului noin 88 prosenttia läänin asukkaista. Muualla maassa ohjaajia oli noin neljänneksessä kunnista, mutta väestöstä noin kaksi kolmannessa asui sellaisissa kunnissa, joissa oli erityisliikunnan ohjaajia tai vastaava järjestely.

Taulukko 2. Erityisliikunnan verkostoon kuuluvat kunnat, osuus kunnista ja väestöstä. Erottelu lääneittäin vuonna 2009

	Maakunta tai lääni						
	Ahvenan- maa	Etelä- Suomi	Itä-Suomi	Lappi	Länsi- Suomi	Oulu	Kaikki kunnat
Erityisliikunnan verkostoon kuuluvat kunnat, %-osuus kunnista	0,0 %	37,5 %	27,8 %	28,6 %	25,0 %	23,3 %	26,9 %
Erityisliikunnan verkostoon kuuluvat kunnat, %-osuus väestömäärästä	0,0 %	88,6 %	68,3 %	70,0 %	71,2 %	60,9 %	76,7 %

Edellisessä liikkunnassa verkostoon erityisliikunnan verkostoon kuuluvien kuntien osuus oli noin 21% kaikista kunnista ja se kattoi noin 71% väestöstä. Kattavuuden kasvu johtuu kahdesta asiasta: ensinnäkin verkostoon on liittynyt uusia kuntia Erityisliikuntaa kuntiin –projektin tuloksena ja toiseksi kuntaliitokset ovat vähentäneet kuntien kokonaismäärää, joten verkostossa olevien kuntien määrää verrataan nyt aiempaa lukumäärältään pienempään perusjoukkoon.

¹⁰ Tiihonen & Ala-Vähälä 2002, 13-14, 19.

1.3 Vastausprosentti ja vastausten luotettavuuden arviointia

Kuten edellä todettiin, tämänkertainen kysely lähetettiin 93 erityisliikunnan verkoston jäsenelle, ja kahden muistutuskierroksen jälkeen vastaukset saatiin kerättyä yhteensä 68:sta kunnasta¹¹. Vastausprosentiksi tuli siis 73,1%, eli hieman enemmän kuin edellisessä kyselyssä (66,7%)

Taulukko 3. Vastausprosentti, erottelu lääneittäin ja suuruusluokittain

	Suuruusluokka					Yhteensä
	- 10.000 as	10.000 – 19.999 as	20.000 – 49.999 as	50.000 – 99.999 as	100.000 as -	
Etelä-Suomi	100,0	50,0	64,3	75,0	100,0	70,4
Itä-Suomi	50,0	100,0	60,0	100,0		73,3
Lapin lääni	33,3		100,0	100,0		66,7
Länsi-Suomi	100,0	62,5	81,8	100,0	100,0	77,1
Oulun lääni	66,7	100,0	0,0		100,0	70,0
Yhteensä	58,3	71,4	67,6	90,9	100,0	73,1

Kyselylomakkeen täyttivät yleensä kunnissa toimivat erityisliikunnan ohjaajat, joiden voi olettaa tuntevan oman työnsä. Tässä kyselyssä, kuten aiemmissakin, vastausprosentti on ollut suhteellisen korkea, mutta eräisiin kysymyksiin on jätetty yleisesti vastaamatta. Tästä syystä taulukoihin on aina liitetty vastausten määrä. Jos vastauksia on ollut poikkeuksellisen vähän, siitä huomautetaan tekstissä erikseen. Vastaavaa käytäntöä on noudatettu myös aiemmissa selvityksissä.

Osa kysymyksistä liittyi liikuntatoimen ulkopuolisten erityisliikunnan palvelujen määrään. Vastajia pyydettiin tarkistamaan tiedot kyseisten sektorien vastuhenkilöiltä, kurssiohjelmista tai muista vastaavista lähteistä. Kyse oli kuitenkin oman hallinnonalan ulkopuolella tapahtuvasta toiminnasta, joten toiminnan määrää koskevat arviot ovat todennäköisesti epätarkempia kuin oman hallinnonalan osalta.

Näistä varauksista huolimatta vastauksia voi pitää suhteellisen luotettavina. Vastausten peruslinja seuraa vuoden 2000 ja 2005 tilannetta kartoittaneissa kyselyssä esiin tulleita tietoja. Tiedot ovat myös sisäisesti johdonmukaisia, sillä liikuntaan osoitettuja resursseja, liikunnan työmäärää ja tuotettujen ryhmien määrää koskevat tiedot antavat saman suuntaiset tiedot kuntien toiminnasta. Lisäksi kyselyn analysoinnin yhteydessä tuli esiin, että tuloksista löytyy vastaavuuksia Tilastokeskuksen keräämiin kuntataloutta ja väestön ikäjakaumaa koskeviin tietoihin.

¹¹ Eri indikaattoreita laskettaessa kolmen kunnan luvut (väkiluku ym.) lasketaan yhteen.

2. Erityisliikunnan järjestämistapa ja henkilöresurssit

2.1 Miten kunnat rajaavat erityisliikunnan piiriin kuuluvat ihmiset?

Edellä todettiin, että erityisryhmien liikunnalla tarkoitetaan sellaisten henkilöiden liikuntaa, joiden on vaikea osallistua yleisesti tarjolla olevaan liikuntaan. Lisäksi tähän ryhmään kuuluvien ihmisten liikunnan ohjaaminen vaatii soveltamista ja erityisosaamista. Opetusministeriön verkkosivuilla¹² ja Erityisliikunta 2000 –työryhmän mietinnössä syinä mainitaan esimerkkeinä korkea ikä, sairaus vamma tai vaikea sosiaalinen tilanne.

Tämänkertaisessa kyselyssä kuntien edustajia pyydettiin esittämään oman kuntansa tapa rajata erityisliikunnan piiri. Valtaosa vastaajista kuvasi kohderyhmän suurin piirtein samalla tavoin kuin se edellä mainituissa lähteissä esiteltiin. Esiin tuli kuitenkin muutamia painotuseroja. Useimmat kunnat tarjosivat erityisliikunnan palveluja kaikille ikääntyneille, mutta muutama vastaaja totesi, että palvelut on tarkoitettu nimenomaan niille ikääntyneille, joilla on liikunnallisia ongelmia. Lisäksi yksi vastaaja totesi, että tulevaisuudessa palveluja tullaan keskittämään nimenomaan huonokuntoisemmille vanhuksille. Toinen ero liittyi siihen, tuotetaanko ryhmiä diagnoosiperusteisesti eri sairaus- ja vammaisryhmille, vai yhteisryhminä, jolloin osallistujat valikoituvat eri ryhmiin lähinnä liikunnan vaativuuden ja liikuntamuotojen perusteella. Vastausten perusteella valtaosalla kunnista ryhmät oli järjestetty siten, että pääosa ryhmistä oli ikääntyneiden ryhmiä ja loput eri sairaus- ja vammaisryhmille osoitettuja. Noin puolet kunnista ilmoitti, että ikääntyneiden ryhmät oli eritetty osallistujien toimintakyvyn mukaan. Muutama kunta puolestaan – suurista esimerkiksi Espoo – ilmoittivat tarjoavansa palveluja ensisijaisesti toimintakyvyn mukaan luokitelluille ryhmille.

Erityisliikunnan haasteet ja toisaalta mahdollisuudet niihin vastaamiseen näyttävät vaihtelevan melko voimakkaasti kunnasta toiseen. Edellä todettiin, että erityisliikunnan piiriin voi karkeasti arvioiden lukea noin 20 – 25 prosenttia Suomen väestöstä ja erityisliikunnan tarve korostuu etenkin ikääntyneiden ryhmissä. Tilanne kuitenkin vaihtelee voimakkaasti kunnasta toiseen. Hyvänä indikaattorina voi käyttää 60 vuotta täyttäneiden määrää. Tähän kyselyyn vastanneissa kunnissa heidän osuutensa asukkaista oli keskimäärin noin neljännes, mutta tilanne vaihteli kunnittain, sillä suuremmissa kunnissa ja kaupungeissa väestö oli hie- man keskimääräistä nuorempaa. Vastaavasti 60 vuotta täyttäneiden osuus oli keskimääräistä suurempi etenkin Itä-Suomen kunnissa.

¹² <http://www.minedu.fi/OPM/Liikunta/kansalaistoiminta/erityisliikunta/index.html?lang=fi>. Ladattu 3.4.2010.

Taulukko 4. 60+ -vuotiaiden osuus kuntien asukkaista

	Suuruusluokka					Yhteensä
	- 10.000 as	10.000 – 19.999 as	20.000 – 49.999 as	50.000 – 99.999 as	100.000 as -	
Etelä-Suomi	30,1	23,7	23,2	26,9	20,2	23,6
Itä-Suomi	32,4	26,2	28,4	22,3		27,2
Lapin lääni	25,3		24,3	20,5		23,6
Länsi-Suomi	28,3	25,4	25,6	24,5	22,2	25,1
Oulun lääni	32,4	22,2			17,7	24,5
Yhteensä	30,5	24,8	24,9	24,4	20,7	24,9

N: 68, keskihajonta: 4,6

Taulukko osoittaa hyvin sen, että kuntakohtaiset erot voivat olla suuria. Yksittäisiä kuntia tarkasteltaessa erot ovat vielä suurempia. Kun ”nuorimmissa” kunnissa 60+ -ikäluokan osuus oli 15 – 17 prosenttia, niin ”vanhimmissa” se oli 33 – 35 prosenttia. Tämä osoittaa sen, että kohdejoukon koko voi vaihdella voimakkaasti kunnasta toiseen.

Myös kuntien taloudellisissa resursseissa oli eroja, eikä tämä johtunut pelkästään väestöpohjasta ja asukkaiden veronmaksukyvyistä. Suuremmissa kunnissa ja etenkin Etelä-Suomessa työikäisen väestön osuus on suurempi, ja oletettavasti sen vuoksi myös kuntien verotulot ovat keskimääräistä suuremmat. Toisaalta valtionosuusjärjestelmä tasaa tilannetta, sillä valtionosuuslain nojalla kuntien verotulot tasataan siten, että minkään kunnan asukas-kohtainen verokertymä ei ole alle 91,86% kuntien verokertymän keskiarvosta. Käytännössä tämä näkyy siten, että kuntien vuosikate ei nousekaan kuntakoon kasvaessa, vaan nyt tarkastelun kohteena olevassa joukossa tilanne pikemminkin heikkenee siirryttäessä pienimmistä kunnista 50.000 – 99.999 asukkaan kuntiin.

Taulukko 5. Vuosikate/as (€) vuonna 2007, erottelu lääneittäin ja suuruusluokittain, kuntajako vuoden 2009 tilanteen mukaan.

	Suuruusluokka					Yhteensä
	- 10.000 as	10.000 – 19.999 as	20.000 – 49.999 as	50.000 – 99.999 as	100.000as -	
Etelä-Suomi	427,3	350,9	239,8	232,2	641,9	344,8
Itä-Suomi	241,8	295,0	169,1	224,0		238,1
Lapin lääni	464,5		179,4	137,1		240,1
Länsi-Suomi	2,1	297,7	328,9	237,8	367,4	296,0
Oulun lääni	285,0	251,3			694,6	324,2
Yhteensä	278,2	293,2	260,2	223,3	545,5	299,9

N: 68, Keskihajonta: 193,2 €

Kun näitä tietoja ristiintaulukoi, esiin nousee muutamia kuntia, joilla tilanne on joko poikkeuksellisen hyvä tai sitten poikkeuksellisen kriittinen. Jos kriittiseksi rajaksi pannaan se, että joko ikääntyneiden määrä tai vuosikatteen suuruus on vähintään yhtä keskihajonnan yksikköä kauempana tutkimusjoukon keskiarvosta,¹³ niin esiin tulee kaksi kaupunkia, joissa ikääntyneiden osuus oli poikkeuksellisen pieni ja vuosikate hyvä: näitä olivat Oulu ja Espoo. Lähelle tätä rajaa tulivat myös Helsinki ja Tampere. Toisaalta näin mitaten löytyi myös kuntia, joissa tilanne on poikkeuksellisen haastava, eli ikääntyneiden osuus on suuri ja vuosikate heikko: tähän joukkoon kuuluivat tarkasteluhetkellä Heinola ja Jämsä. Lähelle rajaa tulivat Uusikaupunki, Raasepori, Alavus, Pieksämäki, Kuhmo. Nämä kunnat joutuivat siis järjestämään erityisliikunnan palveluita poikkeuksellisen vaativassa tilanteessa.

¹³ Keskihajonta on valittu tähän kriteeriksi, koska se ”yhteismitallistaa” kunnan aseman suhteessa valtakunnalliseen keskiarvoon. Sellaisessa joukossa, jossa ominaisuuksien jakauma noudattaa normaalijakaumaa, (±) yhden keskihajonnan yksikön sisällä on noin 68% koko joukon jäsenistä.

2.2 Erityisliikunnan organisointi

Valtaosassa kuntia erityisliikunnan palveluista vastasi liikuntatoimi. Muutamilla kunnilla oli kuitenkin valtavirrasta poikkeavia järjestelyjä, eli palvelut tuotti kansalaisopisto, sosiaali- ja terveystoimi tai useamman kunnan yhteinen erityisliikunnan ohjaaja. Kahdessa kunnassa kunnan omistama yritys järjesti liikuntapalvelut. Useissa vastauksissa korostettiin yhteistyötä terveystoimen, kansalaisopistojen ja järjestöjen kanssa.

Erityisliikunnan asioista vastaava lautakunta oli yleensä liikuntalautakunta, tai lautakunta, jonka alaan kuului liikunnan lisäksi jokin toinen liikuntaa enemmän tai vähemmän sivuava toimiala. Kuntakoon kasvaessa pelkästään liikuntaan keskittyneiden lautakuntien osuus kasvoi, mikä selittynee sillä, että organisaation kasvaessa myös toiminnot eriytyvät tarkemmin toisistaan. Pienten kuntien käytännöt olivat kirjavimpia, ja todennäköisesti kirjavuus vielä kasvaisi, jos kerättäisiin tiedot nyt vastaamatta jättäneiltä, joita oli eniten juuri pienempien kuntien joukossa.

Taulukko 6. Erityisliikunnan asioita käsittelevä lautakunta, erottelu kuntien suuruusluokan mukaan

	Suuruusluokka					Yhteensä
	- 10.000 as	10.000 – 19.999 as	20.000 – 49.999 as	50.000 – 99.999 as	100.000 as -	
Liikuntalautakunta			6	3	5	14
Kulttuuri- ja vapaa-aikalautakunta ¹	1	2	4	2		9
Nuoriso- ja liikuntalautakunta		3	1	3		7
Sivistyslautakunta	3		3			6
Kulttuuri- ja liikuntalautakunta		1				1
Valtuusto		1				1
vapaa-aika- ja asukaspalvelulautakunta					1	1
Ei vastausta	3	13	9	2	2	29
Yhteensä	7	20	23	10	8	68

Kaksikymmentä vastaajaa, eli vajaa kolmannes, ilmoitti että heidän kunnassaan on voimassa oleva erityisliikunnan suunnitelma tai muu suunnitelma, jossa käsitellään erityisliikunnan asioita. Lisäksi neljässä kunnassa valmisteltiin suunnitelmaa. Määrä on hieman noussut edelliseen arviointiin verrattuna, mutta on edelleenkin huolestuttavan alhainen. Suunnitelmien heikohkoa asemaa heijasti myös se, että vain yhdeksän vastaajaa ilmoitti, että suunnitelman toteutumista seurataan säännöllisesti.

Taulukko 7. Erityisliikuntaa koskevat suunnitelmat, erottelu kunnan suuruusluokan mukaan

	Suuruusluokka					Yhteensä
	- 10.000 as	10.000 – 19.999 as	20.000 – 49.999 as	50.000 – 99.999 as	100.000 as -	
Muu	1	2	4	3	1	11
On	1	4	2	2		9
Tekeillä			1		3	4
Vanhentunut		1	2	1		4
Ei vastausta	5	13	14	4	4	40
Kaikki yhteensä	7	20	23	10	8	68

Liikuntaa koskevien suunnitelmien heikohkoa asemaa kuvaa myös se, että kun vastaajia pyydettiin arvioimaan erityisliikunnan henkilöstön kehitystä ja kertomaan, mihin dokumentteihin heidän arvionsa perustui, yleisimmin vedottiin talousarvioon (12 mainintaa), sen jälkeen omaan, esimiehen tai päättäjien näkemyksiin henkilöstön kehityksestä (10 mainintaa), ja vasta tämän jälkeen tuli jokin liikuntaa koskeva suunnitelma (5 mainintaa).

2.3 Yhteistyö muiden toimijoiden kanssa

Vastaajia pyydettiin antamaan arvosana (1= erittäin huono ... 5 = erittäin hyvä) siitä, miten he arvioivat yhteistyön sujuvan muiden erityisliikunnan kentällä toimivien organisaatioiden kanssa. Parhaat arvostukset saivat sosiaali- ja terveystoimi sekä eri järjestöt, etenkin vammais- ja kansanterveysjärjestöt sekä eläkeläisjärjestöt. Arvostukset paranivat siirryttäessä suurempiin kuntiin. Tämä kielii siitä, että niissä yhteistyötä tehtiin enemmän. Kun edellä todettiin, että kuntakoon kasvaessa liikunnan toimiala näyttää eriytyvän muista palveluista, niin samalla myös yhteistyö näyttää lisääntyneen. Eräs selitys saattaa olla se, että suuremmissa kunnissa ja kaupungeissa on johtavia erityisliikunnan ohjaajia, jotka voivat paremmin keskittyä suunnitteluun ja yhteistyön organisointiin.

Sosiaali- ja terveystoimen keskeistä roolia yhteistyökumppanina korostaa vastausten suuri määrä ja arvostajien pieni hajonta. Vastausten perusteella yhteistyö on hyvin konkreettista: vastauksen antaneista yli puolet mainitsi ohjausyhteistyön eri muotoja, kuten ryhmiin ohjauksen osana hoitoketjua, yhteiset ryhmät ja osallistujien etsimisen. Lisäksi mainittiin yhteinen suunnittelu ja koordinointi sekä koulutus.

Erityisliikunnan järjestöjen arvostukset noudattivat hieman toista logiikkaa: läheskään kaikki eivät arvostaneet, ja arvostajien hajonta oli muihin verrattuna suurta. Arvostukset olivat parhaita suurissa kaupungeissa. Asia selittyy sillä, että suurimmissa kaupungeissa liikuntatoimelle löytyy helpommin yhteistyökumppaneita järjestöjen joukosta.

Taulukko 8. Vastaajien arvostukset eri yhteistyökumppaneista, eroteltu kuntien suuruusluokan mukaan

	Suuruusluokka					Keski-arvo, kaikki	Keski-hajonta	n
	- 10.000 as	10.000 – 19.999 as	20.000 – 49.999 as	50.000 – 99.999 as	100.000 as -			
Sosiaali- ja terveystoimi	3,7	4,2	4,0	4,2	4,6	4,1	1,0	64
Kansalais- ja työväenopistot	3,7	2,8	3,0	2,8	3,4	3,0	1,3	64
Koulutoimi	3,3	2,6	3,1	3,1	2,8	2,9	1,2	63
Erityisliikunnan järjestöt	3,4	2,3	3,3	3,7	3,7	3,1	1,3	55
Vammais- ja kansanterveysjärjestöt	3,3	2,9	4,0	4,0	4,3	3,7	1,3	63
Eläkeläisjärjestöt	3,6	3,0	3,9	3,7	3,8	3,5	1,2	63
Liikuntaseurat	2,3	2,2	2,7	3,0	3,5	2,7	1,1	60
Seurakunnat	2,6	1,9	2,0	2,6	2,5	2,2	1,0	60
Oppilaitokset	1,8	1,9	2,2	3,7	3,0	2,5	1,3	55
Yksityiset palvelujen tarjoajat	2,5	2,5	2,4	2,5	2,9	2,5	1,2	54

Vastaajia pyydettiin erikseen – omana kysymyksensä – kuvaamaan järjestöyhteistyön keskeiset muodot. Seuraavaan taulukkoon on listattu vastaajien maininnat. Kyse on vastaajien melko vapaista mielikuvista, sillä monet keskeiset yhteistyön muodot on jätetty mainitsematta: esimerkiksi järjestöavustukset tai tilojen luovutus järjestöjen käyttöön mainittiin vain harvoin. Sen sijaan hyvin usein mainittiin tiedotus, tiedonvaihto ja toimintojen koordinointi, yhteiset hankkeet, pienemmällä kunnilla myös ohjausyhteistyö ja palvelujen ostojärjestöiltä.

Taulukko 9. Keskeiset yhteistyön muodot järjestöjen kanssa, mainintojen määrät, erottelu suuruusluokittain

	Suuruusluokka					Yhteensä
	- 10.000 as	10.000 – 19.999 as	20.000 – 49.999 as	50.000 – 99.999 as	100.000 as -	
Koulutus	2	5	10	5	3	25
Projektit ja tapahtumat	0	7	6	3	4	20
Tapaamiset, tiedonvaihto	4	3	5	2	3	17
Tiedotus	2	4	5	3	2	16
Ohjausyhteistyö ml ostopalvelut	0	3	4	1	0	8
Resurssit	0	0	0	3	1	4
Muu tiivis yhteistyö	0	1	0	0	0	1
Kaikki yhteensä	8	23	30	17	13	91

2.4 Ylikunnallinen yhteistyö

Kuntien välisen yhteistyön osalta tuli esiin kaksi vahvaa yhteistyörakennetta. Keuruulla, Multialla ja Petäjäveden kunnalla oli yhteinen erityisliikunnan ohjaaja. Kainuun alueen vastaajat viittasivat puolestaan Kainuun malliin, jossa maakunnan kunnat ovat keskittäneet keskeiset palvelunsa, liikunta mukaan lukien, yhteiselle organisaatiolle, mutta vastaavat liikunnan palveluista edelleen osin itsenäisesti.

Muut vastaajat kertoivat väljemmistä yhteistyön muodoista, kuten erilaisista yhteisistä projekteista ja tapahtumista sekä tiedonvaihdosta. Kiinnostava tieto oli, että yhdentoista vastaajan mukaan heidän kuntansa liikuntaryhmät olivat kokonaan tai osittain avoimia myös naapurikuntien asukkaille.

Taulukko 10. Keskeiset ylikunnallisen yhteistyön muodot, mainintojen määrät, erottelu suuruusluokittain.

	Suuruusluokka					Yhteensä
	- 10.000 as	10.000 – 19.999 as	20.000 – 49.999 as	50.000 – 99.999 as	100.000 as -	
Projektit ja tapahtumat	1	6	6	2	2	17
Tiedonvaihto	3	3	2	0	3	11
Avoimet liikuntaryhmät	2	4	2	2	1	11
Koulutus	0	1	1	1	4	7
Ohjausyhteistyö	0	4	3	0	0	7
Kainuun malli	2	1	1	0	0	4
Tiedotus	0	1	1	1	0	3
Suunnittelu ja koordinointi	0	0	1	1	1	3
Resurssiyhteistyö	0	1	1	0	0	2
Suuri kuntaliitos toi aiemmat yhteistyökunnat saman kunnan sisään	0	0	0	1	0	1
Yhteistyö vaikeaa	0	0	1	0	0	1
Avoin välineläisyys	0	0	0	0	1	1
Järjestöt toimivat yli kuntarajojen	0	1	0	0	0	1
Kaikki yhteensä	8	22	19	8	12	69

2.5 Erityisliikunnan henkilöresurssit

Kyselyyn vastanneissa 68 kunnassa toimi erityyppisissä erityisliikunnan tehtävissä yhteensä yli 600 henkilöä. Tähän joukkoon kuului 80 – 81 päätoimista ja 63 sivutoimista erityisliikunnan ohjaajaa. Erityisliikunnan palvelujen tarjoamiseen osallistui myös suuri määrä tuntiohjaajia ja muuta henkilöstöä. Tuntiohjaajien työmäärät olivat tyyppillisesti melko pieniä, yleensä alle viiden viikkotunnin luokkaa henkilöä kohden. Toisaalta joissain kunnissa oli

muita järjestelyjä, kuten projektivaroin palkattuja työntekijöitä tai oppisopimusopiskelijoita, ja he olivat usein täysipäiväisiä työntekijöitä.

Taulukko 11. Erityisliikunnan henkilöresurssit, kaikki vastanneet kunnat¹⁴

	Suuruusluokka					Yhteensä
	- 10.000	10.000 – 19.999	20.000 – 49.999	50.000 – 99.999	100.000 -	
Päätöimiset ohjaajat	5	16	20,5	14	26	81,5
Sivutoimiset ohjaajat	3	8	19	4	29	63
Tuntiohjaajat	6	29,5	33	72	121	261,5
Muut	14	45	29	4	107	199
Yhteensä	28	98,5	101,5	94	283	605

Erityisliikunnan jaoston tietojen mukaan niissä kunnissa, jotka eivät kyselyyn vastanneet, toimi yllä mainittujen lisäksi 20 päätöimistä erityisliikunnan ohjaajaa.¹⁵ Todennäköisesti heidän apunaan on ollut myös tuntiohjaajia, mutta heidän määräänsä ei ole tässä yhteydessä mahdollista arvioida. Erityisliikunnan yhteistyöverkkoon kuuluvissa 93 kunnassa oli siis vuonna 2009 yhteensä noin 160 pää- tai sivutoimista erityisliikunnan ohjaajaa, ja kaikkien ohjaukseen osallistuvien henkilöiden kokonaismäärä oli vähintään 620. Määrä on siis nousut verrattuna edelliseen arvioon. Yksi syy tähän lienee Erityisliikuntaa kuntiin –projekti, jonka tuloksena tarkastelukaudella viiteen kuntaan on palkattu erityisliikunnan ohjaaja. Lisäksi muihin kuntiin on tullut lisää tuntiohjaajia ja osapäiväisiä ohjaajia.

Vastaajia pyydettiin ilmoittamaan myös erityisliikunnan ohjaamiseen osallistuneiden henkilöiden viikoittainen työmäärä. Lisäksi vastaajia pyydettiin arvioimaan, miten paljon heidän omasta työajastaan kului muuhun kuin erityisliikuntaan. Näiden tietojen pohjalta on laskettu arvio siitä, miten paljon työtunteja kunnilla oli käytettävissään. Seuraavaan taulukkoon on koottu nämä tiedot ja suhteutettu ne kuntien asukasmäärään. Työmäärään on laskettu mukaan erityisliikunnan ohjaus, hallinto ja suunnittelu sekä muut erityisliikuntaan liittyvät tehtävät. Laskelmasta on poistettu muut kuin erityisliikuntaan liittyvät työt. Vastausten ja laskelman perusteella kunnilla oli käytettävissään keskimäärin hieman alle 24 viikkotyötuntia kymmentä tuhatta asukasta kohden. Tuntimäärä on hieman suurempi kuin edellisinä vuosina. Luku pitäne paikkaansa, sillä henkilömääräkin kasvoi tarkastelukaudella, samoin tuotettujen palvelujen määrä, mihin palataan tuonnempana.

Laskelma tuo esiin edellisissä arvioinnissa esiin tulleen havainnon: ne 10.000 – 19.999 asukkaan kunnat, joissa on pää- tai sivutoiminen erityisliikunnan ohjaaja, sijoittavat erityisliikuntaan asukaslukuun suhteutettuna eniten resursseja.¹⁶ Tämän jälkeen tuntimäärä pienenee kuntakoon kasvaessa. Tässä arvioinnissa yli 50.000 asukkaan kunnat jaettiin kahtia 100.000 asukkaan kohdalta. Uuden jaottelun ansiosta tuli esiin se, että siirryttäessä suurimpien kaupunkien ryhmään trendi kääntyi, eli asukasmääriin suhteutettu tuntimäärä oli suurempi kuin edellisessä ryhmässä. Kyse on osin tilastollisesta harhasta, sillä tähän ryhmään kuuluu yksi kaupunki (Jyväskylä), joka tuottaa palveluja poikkeuksellisen paljon – yli seitsemänkymmentä tuntia kymmentä tuhatta asukasta kohden – mikä nostaa olennaisesti tämän ryhmän keskiarvoa. Ilman Jyväskylää tämän ryhmän keskiarvo olisi ollut olennaisesti pienempi (14,5h/10.000 as), mutta silti edellistä ryhmää suurempi.

14 Oudolta vaikuttavat desimaaliluvut johtuvat siitä, että osa vastaajista on ilmoittanut lukumäärän "haarukoimalla" sen kahden luvun väliin, esimerkiksi ilmoittamalla, että tuntiopettajia on 2 – 3. Tämän tyyppisissä tapauksissa tietokantaan on kirjattu lukujen keskiarvo, eli tässä kuvitteellisessa esimerkitapauksessa luku 2,5. Lisäksi yksi päätöiminen ohjaajan virka perustettiin kesken tarkastelukauden.

15 Kari Koivumäen (Valtion liikuntaneuvosto, erityisliikunnan jaosto) ilmoitus 31.3.2010.

16 Tiihonen & Ala-Vähälä 2002, 12-13, 28.

Taulukko 12. Erityisliikunnan työtunnit/10.000 asukasta. Erittely lääneittäin ja suuruusluokittain

	Kunnan suuruusluokka					
	alle 10.000 as	10.000 – 19.999 as	20.000 – 49.999 as	50.000 – 99.999 as	100.000 as -	Kaikki kunnat
Etelä-Suomi		27,4	19,1	12,1	16,6	18,9
Itä-Suomi	31,5	30,0	27,8	17,6		28,5
Lapin lääni	37,9		12,6	14,4		19,4
Länsi-Suomi	31,7	26,9	18,6	8,6	32,9	22,4
Oulun lääni	41,3	35,1			13,2	33,8
Kaikki yhteensä	35,8	29,3	19,1	11,3	24,2	23,7

n = 67, keskihajonta = 12,6

Tämä trendi tulee esiin myös tuonnempana käsiteltävissä ryhmämääriä ja määrärahoja koskevissa laskelmissa.

Aiempiin vuosiin verrattuna erityisliikuntaan käytettyjen tuntien määrä on hieman kasvanut. Tuonnempana tulee esiin, että myös liikuntaryhmien määrä on kasvanut, mikä tukee tässä esiin tullutta havaintoa.

Taulukko 13. Erityisliikunnan ohjauksen kokonaistuntimäärä/10.000 as vuosina 2000, 2005 ja 2009, erottelu kuntien suuruusluokan mukaan

	Suuruusluokka					Otos-keskihajonta, kaikki	n
	alle 10.000 as	10.000 – 19.999 as	20.000 – 49.999 as	50.000 as ≥	Kaikki kunnat		
vuosi 2000	16,7	30,1	16,2	14,6	21,4	11,6	71
vuosi 2005	26,2	29,1	19,2	15,1	21,9	15,9	60
vuosi 2009	36,4	29,7	18,7	16,8	23,8	12,6	67

2.6 Erityisliikunnan ohjaajien keskeisimmät tehtävät

Erityisliikunnanohjaajien työnkuva vaihtelee voimakkaasti kuntakoon mukaan. Aiempien arviointien pohjalta tiedämme, että suurimmissa kaupungeissa on yleensä yksi ohjaaja, joka keskittyy palvelujen organisointiin ja suunnitteluun. Sen vuoksi varsinaisen ohjauksen osuus jää hänellä vähäiseksi. Pienemmissä kunnissa ohjauksen osuus kasvaa, mutta sielläkin muut tehtävät vievät keskimäärin hieman yli puolet työajasta.

Tässä arvioinnissa tehtävien kaksijakoisuus otettiin huomioon ja pyydettiin erikseen arviot johtavien erityisliikunnanohjaajien työstä ja muiden täysipäiväisten erityisliikunnanohjaajien työstä. Jälkimmäiseen ryhmään luettiin myös ne ohjaajat, jotka tekivät työtään käytännössä yksin, eli heillä ei ollut apunaan muita täysipäiväisiä tai osapäiväisiä ohjaajia. Tuntiohjaajia heillä toki saattoi olla.

Kyselyyn tuli 27 sellaista vastausta, joissa oli riittävät tiedot johtavien erityisliikunnanohjaajien työn erittelyä varten. Vastaavasti 31:n kunnan vastaukset olivat riittävän tarkkoja, jotta niitä saattoi käyttää laskelmien pohjana. Kyse oli lähes aina eri kunnista: vain kahdesta kunnasta tuli riittävän tarkat tiedot sekä johtavan että muiden ohjaajien työmääristä.

Oheisista taulukoista tulee hyvin esiin se – ennalta arvattava – seikka, että suurten kaupunkien erityisliikunnanohjaajat johtavat erityisliikunnanohjaajat keskittyivät työn suunnitteluun ja organisointiin, ja heillä oli vain vähän muuhun kuin erityisliikuntaan liittyviä tehtäviä. Pienissä kunnissa ohjaajilla oli hieman keskimääräistä enemmän muita kuin erityisliikuntaan liittyviä tehtäviä, tämä koski sekä johtavia ohjaajia että muita. Muilta osin jälkimmäiseen ryhmään kuuluvien tehtävät jakaantuivat melko samantapaisesti kuntakoosta riippumatta.

Taulukko 14. Johtavat erityisliikunnan ohjaajat, työajan jakautuminen. Erottelu kuntien suuruusluokan mukaan

	Kunnan suuruusluokka					Yhteensä
	- 10.000 as	10.000 – 19.999 as	20.000 – 49.999 as	50.000 – 99.999 as	100.000 as -	
Ohjausta		27,8 %	36,7 %	25,6 %	4,5 %	23,3 %
Organisointia		19,1 %	23,9 %	41,3 %	70,5 %	40,2 %
Muuta erityisliikuntaan liittyvää		15,1 %	16,8 %	16,4 %	13,5 %	15,4 %
Muuta kuin erityisliikuntaa		38,0 %	22,6 %	16,7 %	11,5 %	21,1 %
Yhteensä		100 %	100 %	100 %	100 %	100 %
N	0	4	8	3	7	22

Taulukko 15. Muut päätoimiset erityisliikunnan ohjaajat, työajan jakautuminen. Erottelu kuntien suuruusluokan mukaan

	Kunnan suuruusluokka					Yhteensä
	- 10.000 as	10.000 – 19.999 as	20.000 – 49.999 as	50.000 – 99.999 as	100.000 as -	
Ohjausta	39,9 %	44,1 %	35,5 %	30,8 %	37,8 %	38,4 %
Organisointia	34,3 %	39,3 %	26,0 %	42,2 %	44,2 %	33,9 %
Muuta erityisliikuntaan liittyvää	9,6 %	5,2 %	20,1 %	18,4 %	8,3 %	13,4 %
Muuta kuin erityisliikuntaa	16,1 %	11,4 %	18,3 %	8,7 %	9,7 %	14,4 %
Yhteensä		100 %	100 %	100 %	100 %	100 %
N	3	10	13	3	2	31

Yllä esiteltyjä vastauksia vääristänee hieman se, että osa vastaajista ymppäsi tehtävät heille osoitetun viikoittaisen työajan rajoihin, vaikka heidän todellinen työaikansa voi olla suurempi. Osa puolestaan esitti arvionsa väljinä aikahaarukkoina. Taulukkoon laitettiin tässä tapauksessa aikahaarukan puoliväli. Vastauksissa saattaa korostua niiden tehtävien osuus, joille on määritelty selkeät tuntimäärät, kuten varsinainen ohjaus. Vastaavasti organisoinnin ja suunnittelun vaatima työmäärä voi olla ainakin ajoittain ilmoitettua suurempi, koska hallintoon liittyvät juoksevat asiat, raportointi ja suunnittelu on tehtävä määräaikoihinsa mennessä, vaikkei viikkotyöaika riittäisikään.

2.7 Vastaajien tyytyväisyys toimenkuvaansa ja arvio erityisliikunnan henkilöressurssien riittävydestä

Kyselyn perusteella erityisliikunnan ohjaajat olivat pääosin tyytyväisiä toimenkuvaansa. As-teikolla ”1 = erittäin huono ... 5 = erittäin hyvä” vastausten keskiarvo oli 3,8, eli sama kuin edellisessä kyselyssä. Vuoden 2005 kyselyssä tyytyväisyys kasvoi hieman kuntakoon kasvaessa, mutta tämänkertaisessa kyselyssä tämä ero ei tullut esiin.

Taulukko 16. Vastaajien tyytyväisyys toimenkuvaansa, (5= erittäin tyytyväinen ... 1= erittäin tyytymätön), keskiarvo ja keskihajonta. Erottelu kuntien suuruusluokan mukaan

	Kunnan suuruusluokka				Kaikki kunnat	s	N
	alle 10.000 as	10.000 – 19.999 as	20.000 – 49.999 as	50.000 as ≥			
2005	3,3	3,7	3,9	4,0	3,8	0,6	56
2009	3,9	3,9	3,8	3,8	3,8	0,6	66

s = keskihajonta

Niitä vastaajia, jotka antoivat arvosanaksi keskinkertaisen tai heikomman, pyydettiin myös kertomaan, mitkä seikat vaikuttivat heidän mielipiteisiinsä. Lisäksi kaikkia vastaajia pyydettiin

tiin arvioimaan, miten he tahtoisivat työtään kehitettävän. Vastaukset olivat sen suuntaisia, että ne voitiin analysoida samalla kertaa. Hieman yli puolet vastaajista ei kommentoinut asiaa mitenkään. Ne jotka toivat esiin epäkohtia tai kehittämistarpeita, viittasivat joko resurssipulaan tai tarpeeseen parantaa asioiden suunnittelua ja organisointia.

Taulukko 17. Vastaajien arviot keskeisistä ongelmista ja kehitystarpeista, erottelu kuntien suuruuden mukaan

	Kunnan suuruusluokka					Yhteensä
	- 10.000	10.000 – 19.999	20.000 – 49.999	50.000 – 99.999	100.000 -	
Resursseja	1	4	5	2	2	14
Suunnittelu ja organisointi	1	3	4	3	3	14
Työolojen parantaminen	1					1
Yleinen kehitystyö	1					1
Ei mainintoja	3	13	14	5	3	38
Kaikki yhteensä	7	20	23	10	8	68

Suunnittelun ja organisoinnin osalta tuli esiin kahdenlaisia mielipiteitä: pari vastaajaa kritisoi sitä, että suunnittelu ja ”palaverissa istuminen” vei aikaa varsinaiselta työltä. Loput puolestaan katsoivat, että juuri tällaiseen työhön tarvittaisiin lisää aikaa. Tämä heijastaa ehkä jonkinasteista asenteenmuutosta. Edellisessä arvioinnissa vain kolme vastaajaa toivoi enemmän aikaa suunnittelulle ja kehittämiselle, sen sijaan esitettiin resursseihin liittyviä toiveita. Nyt toivottiin myös aikaa suunnitteluun, koordinointiin ja työn parempaan organisointiin. Kun siis edellä todettiin, että erityisliikuntaa koskevien suunnitelmien asema oli heikko, mutta tilanne oli ehkä kääntymässä, niin tässä yhteydessä esitetyt mielipiteet tukevat tuota havaintoa.

Erityisliikunnan ohjaajat saivat vastata myös siihen, miten he odottivat erityisliikunnan henkilöresurssien kehittyvän. Noin kaksi kolmesta vastaajasta arvioi, että resurssit pysyvät ennallaan. Seitsemän arvioi niiden lisääntyvän ja viisi vähenevän. Kiinnostavaa on, että nämä viisi olivat kaikki niitä vastaajia, jotka arvioivat resurssitilanteen jo nyt heikoksi. Optimistisesti tulevaisuuteen suhtautuvien joukossa oli myös niitä, joiden mielestä resursseja oli jo nyt riittävästi

Taulukko 18. Vastaajien arvio erityisliikunnan henkilöresurssien kehityksestä, erottelu sen mukaan, miten vastaajat arvioivat resurssien nykytilanteen

	Liian vähän	”Siltä väliltä”	Riittävästi	Ei vastausta	Kaikki yhteensä
Lisääntyy	10		7		17
Vähenee	5				5
Pysyy samana	22	1	19	1	43
Rakenne muuttuu		1			1
Ei vastausta	1		1		2
Kaikki yhteensä	38	2	27	1	68

Niistä viidestä kunnassa, joissa vastaaja koki resurssitilanteen huonoksi ja ennakoivat resurssien vähenemistä, kunnan taloustilanne oli keskimääräistä huonompi tai olennaisesti huonompi ja – yhtä poikkeusta lukuun ottamatta – ikääntyneiden määrä keskimääräistä suurempi. Neljä vastaajaa esitti myös konkreettiset perustelut huolelleen vedoten budjettineuvotteluihin, keskeisen lautakunnan päätökseen, määräaikaisen työsuhteen päättymiseen ja/tai kunnan tiukkenevaan taloustilanteeseen.

Edellisessä arvioissa tuli esiin, että muutokset kuntataloudessa heijastuvat nopeammin osa-aikaisten ohjaajien ja tuntiopetuksen määriin. Sama asia tuli esiin myös tässä kyselyssä: kuudessatoista kunnassa arvioitiin, että osa-aikaisten ohjaajien määrä kasvaa. Kokopäiväisten määrän kasvuun uskottiin vain kolmessa kunnassa. Kysely tehtiin aikana, jolloin talous oli ajautunut taantumaan, mutta asia ei välttämättä vielä näkynyt liikuntaa koskevissa päätöksissä. Tätä kirjoitettaessa arviot olisivat ehkä varovaisempia.

3. Taloudelliset resurssit

3.1 Erityisliikunnan määrärahat

Kyselyyn vastanneet kunnat sijoittivat erityisliikunnan palveluihin keskimäärin 2,3 euroa asukasta kohden. Kokonaisuudessaan kyselyyn vastanneet kunnat sijoittivat erityisliikuntaan noin 3,8 miljoonaa euroa. Jos oletetaan, että vastaamatta jättäneet kunnat käyttivät erityisliikuntaan rahaa samassa suhteessa kuin muut vastaavankokoiset kunnat, niiden erityisliikunnan menot olivat yhteensä noin 1,5 miljoonaa euroa eli erityisliikuntaan olisi sijoitettu vuonna 2009 yhteensä noin 5,3 miljoonaa euroa.¹⁷ Määrä on – laskelman suuri virhemarginaali huomioiden – hieman pienempi tai suurin pirtein sama kuin edellisessä arvioinnissa. Näistä luvuista puuttuu muiden rahoittajien osuus. Sen suuruutta ei voi arvioida, mutta kahdeksantoista vastaajaa ilmoitti, että liikuntaa rahoittaa liikuntatoimien lisäksi muukin taho, yleensä tekninen toimi.

Taulukko 19. Erityisliikunnan määrärahat asukasta kohden (€), keskiarvo ja keskihajonta. Erottelu kuntien suuruusluokan mukaan

	Kunnan suuruusluokka					Kaikki kunnat
	alle 10.000 as	10.000 – 19.999 as	20.000 – 49.999 as	50.000 – 99.999 as	100.000 – as	
Määrärahat yhteensä (€)	96.000	748.749	1.000.130	496.070	1.438.800	3.779.749
Määrärahat/asukas, keskiarvo (€)	3,8	2,9	2,0	1,1	2,1	2,3
Määrärahat/asukas, keskihajonta	2,0	1,1	0,9	0,5	2,0	1,3
n.	3	18	17	7	5	50

Erityisliikunnan palvelut ovat kunnille suhteellisen edullisia, sillä yllämainitulla 5,3 miljoonalla eurolla tarjottiin liikuntapalveluja lähes 3700:lle ryhmälle ja niissä noin 57.000:lle osallistujalle, joten osallistujakohtaiset bruttomenot olivat keskimäärin noin 93 euroa vuotta kohden.¹⁸ Lukua laskettaessa on otettu huomioon vain erityisliikunnan käyttökulut, joten se on todennäköisesti jonkin verran liian pieni. Se vastaa kuitenkin tasoltaan vähemmän kuin hoitopäivän hinta sairaaloissa tai useimmissa palvelutaloissa¹⁹, joten jo pienikin lisäys ikääntyneiden tai pitkäaikaissairaiden itsenäiseen elämään tuo todennäköisesti kunnille

¹⁷ Luvun laskentatapa esitellään liitteessä 3.

¹⁸ Arvioitu menojen kokonaismäärä: 5.298.420 euroa; arvioitu ryhmien kokonaismäärä: 3587, ryhmien keskiarvo: 15,8 osallistujaa/ryhmä. Resurssien ja ryhmämäärien laskentatapa esitellään liitteissä 1 ja 2.

¹⁹ Ks. esim. Sarvimäki & Muurinen 2006 (toim.). Kotiinkuntoutustoiminnan arviointi.

säästöä. Täsmällisesti tätä asiaa ei tässä yhteydessä voi kuitenkaan todistaa, sillä tässä yhteydessä ei ole mahdollista tehdä luotettavaa arviota laitoshoidon paikkojen hintatasosta eikä siitä, ketkä osallistuvat kulujen kattamiseen.

Aiemmissa arvioinneissa on esitetty, että erityisliikunnan resurssit laskevat siirryttäessä pienemmistä suurempiin kuntiin. Kun suurimmat kaupungit jaettiin kahteen ryhmään, tuli kuitenkin esiin se, että menot laskevat luokkaan 50.000 – 99.999 asukasta asti, mutta yli 100.000 asukkaan kaupungeissa resurssit ovat taas korkeammat. Kuten tuntimääriä koskevassa laskelmassa, tässäkin tapauksessa Jyväskylän luvut korottivat olennaisesti suurimpien kaupunkien keskiarvoa, mutta ilman niitäkin suurimpien kaupunkien keskiarvo (1,2 €/as) oli hieman suurempi kuin edellisellä ryhmällä.

Erityisliikunnan tuntimääriä ja kuluja kuvaava trendi saa tukea havainnolta, joka tuli esiin esiteltäessä kuntien taloustilannetta. Myös siinä yhteydessä tuli esiin se, että ahtaimmalla olivat suuruusluokkaan 50.000 – 99.999 asukasta kuuluvat kunnat. Keskiarvot kuitenkin hämäävät jonkin verran, sillä tilanne vaihtelee voimakkaasti kunnasta toiseen. Jos vuosikatteen ja erityisliikunnan resursseja tarkastellaan kuntakohtaisesti, korrelaatio on hyvin pieni (0,09). Trendi tulee esiin vasta, kun tarkastelun kohteeksi otetaan eri suuruusluokkiin kuuluvien kuntien keskiarvot. Silloin korrelaatio on paljon korkeampi (0,69).

Erityisliikunnan resurssit ovat hieman laskeneet edelliseen kertaan verrattuna. Kyse saattaa kuitenkin olla mittavirheestä, sillä aiemmin tuli esiin, että henkilöstön määrä oli tarkastelukaudella kasvanut.

Taulukko 20. Erityisliikunnan käyttömenot/ as vuosina 2000, 2005 ja 2009, erottelu kuntien suuruusluokan mukaan

	Suuruusluokka					Otoskeskihajonta, kaikki	n
	alle 10.000 as	10.000 – 19.999 as	20.000 – 49.999 as	50.000 as ≥	Kaikki kunnat		
vuosi 2000	2,5 €	2,7 €	1,6 €	1,2 €	2,0 €	1,1 €	64
vuosi 2005	5,0 €	3,1 €	2,1 €	1,9 €	2,5 €	1,3 €	48
vuosi 2009	3,8 €	2,9 €	2,0 €	1,5 €	2,3 €	1,3 €	50

Aiemmat arvioinnit viittasivat siihen, että erityisliikunnan määrärahat olivat pienimpiä Itä-Suomen läänin kunnissa ja suurimpia Länsi-Suomen läänissä. Tuolloin epäiltiin että kyse saattoi olla vastausten satunnaisesta hajonnasta. Tämän kyselyn yhteydessä tuli esiin, että Itä-Suomen kuntien luvut ovat nousseet Länsi-Suomen läänin kuntien tasolle. Samalla myös järjestetyn toiminnan määrä on kasvanut. Tämä havainto tukee olettamaa, että edellisen arvioinnin havainto piti paikkaansa ja että Itä-Suomessa erityisliikunnan menot ja tuotettujen palvelujen määrä ovat aidosti kasvaneet. Itä-Suomen tilannetta käsitellään enemmän tuonnempana ryhmätarjontaa käsittelevän luvun yhteydessä.

Taulukko 21. Erityisliikunnan menot (€)/ 10.000 as. Erottelu lääneittäin ja kuntien suuruusluokan mukaan

	Kunnan suuruusluokka					Yhteensä
	- 10.000 as	10.000 – 19.999 as	20.000 – 49.999 as	50.000 – 99.999 as	100.000 as -	
Etelä-Suomi	4,9	2,6	2,5	1,0	1,6	2,4
Itä-Suomi		3,5	1,6	0,3		2,4
Lapin lääni	5,0		1,7	2,0		2,9
Länsi-Suomi		3,0	1,8	1,2	3,0	2,3
Oulun lääni	1,5	2,2			1,2	2,0
Yhteensä	3,8	2,9	2,0	1,1	2,1	2,3

n = 49, keskihajonta 1,3.

Vastausten perusteella erityisliikunnan osuus oli keskimäärin noin 5 prosenttia liikunnan

käyttökulujen kokonaismäärästä. Tämä luku on vain suuntaa antava, koska merkittävä osa vastaajista ilmoitti, että liikunnan menojen rahoitukseen osallistuu liikuntatoimen lisäksi myös jokin muu taho, kuten tekninen toimi. Lisäksi suuri osa lomakkeen palauttaneista jätti vastaamatta joko erityisliikunnan tai koko liikuntatoimen resursseja koskevaan kysymykseen.

Taulukko 22. Erityisliikunnan käyttömenojen osuus liikunnan käyttömenoista

	Kunnan suuruusluokka					Yhteensä
	- 9.999 as	10.000 – 19.999 as	20.000 – 49.999 as	50.000 – 99.999 as	100.000 as -	
Etelä-Suomi	9,4 %	9,5 %	3,9 %	1,1 %	1,7 %	4,6 %
Itä-Suomi	0,0 %	9,8 %	1,7 %	0,3 %		4,4 %
Lapin lääni	6,5 %		2,6 %	5,2 %		4,8 %
Länsi-Suomi		5,4 %	7,6 %	7,4 %	2,6 %	6,1 %
Oulun lääni	2,5 %	2,5 %			17,2 %	5,0 %
Yhteensä	4,6 %	6,1 %	4,2 %	5,2 %	5,1 %	5,1 %

n = 44, keskihajonta 5,7 prosenttiyksikköä

3.2 Erityisliikunnan järjestöavustukset

Vain alle puolet (30) vastaajista ilmoitti kuntansa jakamien järjestöavustuksen määrät. Todennäköisesti merkittävä osa niistä, jotka eivät avustuksia ilmoittaneet, eivät niitä myöskään jakaneet. Ainakin yhdessä kunnassa avustukset jaettiin toista reittiä, eli perusturvan kautta, ja parissa kunnassa erityisliikunnan avustuksia ei oltu eritelty muista liikunnan avustuksista. Niissä 30 kunnassa, joissa avustuksia jaettiin, niiden taso oli keskimäärin 0,20 euroa asukasta kohden.

Taulukkoon 15 on laitettu kuntien jakamat avustukset suuruusluokittain: Suurimmista kunnista noin 2/3 ilmoitti jakaneensa erityisliikunnan järjestöille avustuksia. Avustukset järjestöä kohden kasvoivat myös hieman kuntakoon kasvaessa.

Taulukko 23. Erityisliikunnan järjestöavustuksia jakaneiden kuntien määrä, erottelu avustusten tason ja kuntien suuruusluokan mukaan

	Kunnan suuruusluokka					Kaikki kunnat
	alle 10.000 as	10.000 – 19.999 as	20.000 – 49.999 as	50.000 – 100.000 as	100.000 - as	
0,01 – 0,09 €as	1	5	3	3	3	15
0,10 – 0,20 €as			5	2	2	9
yli 0,20 €as	1	1	2	1		5
ei avustusta	5	14	13	4	3	39
Kaikki kunnat	7	20	23	10	8	68

Kuten alla olevasta taulukosta näkyy avustusten taso kasvoi myös järjestöä kohti laskien suurempiin kuntiin siirryttäessä.

Taulukko 24. Järjestöavustukset (€)/järjestö, erottelu kuntien suuruusluokan mukaan

Lääni\asukasluku	- 10.000	10.000 – 19.999	20.000 – 49.999	50.000 – 99.999	100.000 -	Yhteensä
Etelä-Suomi		150	638	524	1508	765
Itä-Suomi	1600	288	258			538
Lapin lääni				809		809
Länsi-Suomi		475	341	375		380
Oulun lääni	267	343			1889	711
Yhteensä	9332	314	488	491	1635	620

Yllä esitetty havainto vaikuttaa luonteeltaan suuremmissa kunnissa järjestöt toimivat todennäköisesti suuremmalla volyymilla, ja siksi avustuksetkin voivat olla suurempia. Toisaalta, jos kunkin järjestön saama avustus suhteutetaan kunnan asukaslukuun, tilanne muuttuu. Kohderyhmän pienissä, eli 10.000 – 19.999 asukkaan kunnissa, yhden järjestön saama avustus oli suuruudeltaan keskimäärin hieman yli 200 euroa kymmentä tuhatta asukasta kohden, mutta yli 100.000 asukkaan kaupungeissa vastaava luku oli pienentynyt noin kolmannekseen.

Taulukko 25. Erityisliikunnan järjestöavustukset/järjestöjen määrä kymmentä tuhatta asukasta kohden, keskiarvot (€) luokiteltuna kuntien suuruusluokan mukaan

	Kunnan suuruusluokka					Kaikki kunnat
	alle 10.000 as	10.000 – 19.999 as	20.000 – 49.999 as	50.000 – 99.999 as	100.000 - as	
Avustus 10.000 asukasta kohden	987	226	170	82	77	220
n3	2	6	9	5	3	25

Sama ilmiö tuli esiin jo vuotta 2005 koskeneessa arvioinnissa. Yhteenvedon edellä esitellyistä havainnoista voi sanoa, että pienissä kunnissa avustukset voivat olla asukasta kohden suurempia. Toisaalta avustuskäytännöt vaihtelevat kunnasta toiseen, eikä pienissä kunnissa ole läheskään aina aktiivisia järjestöjä. Sen vuoksi tilanne vaihtelee kunnasta toiseen. Suuremmista kunnista ja kaupungeista löytyvät todennäköisesti keskeisimmät erityisliikunnan kentällä toimivat järjestöt. Sen vuoksi nämä kunnat myös jakavat avustuksia. Toisaalta järjestöjen aktiivisuus ei välttämättä kasva samassa suhteessa kuntakoon kanssa. Lisäksi kilpailu avustuksista voi olla kovempaa. Siksi järjestöjen saamat avustukset pienenevät kun ne suhteutetaan kuntien asukasmääriin.

Erityisliikunnan osuus järjestöavustuksista oli keskimäärin noin 2,4%. Lukua laskivat pienet kunnat, joissa järjestötukea ei usein jaettu lainkaan, ehkä juuri sen takia, että hakijoita ei ole ollut. Yli 50.000 asukkaan kunnissa ja kaupungeissa erityisliikunnan avustusten osuus oli yli 5% kaikissa liikunnan avustuksista. Luku on vastausten vähäisyyden ja mahdollisten ”erimittaisuuksien” vuoksi epätarkka, mutta viittaa siihen, että 2000-luvun alussa asetettu tavoite erityisliikunnan järjestöavustusten osuudesta (5%) on suurimpien kuntien osalta saavutettu.

Yllä esitetty havainto järjestökentän pirstaleisuudesta pienemmissä kunnissa tulee jossain määrin esiin myös silloin, kun tarkastellaan, millaisille järjestöille avustuksia on jaettu. Luvut ovat vain suuntaa antavia, koska vain kolmannes vastaajista vastasi tätä asiaa selvittäneeseen kysymykseen riittävän tarkasti. Pienissä kunnissa järjestöt saivat avustuksia vain satunnaisesti, mutta suurempiin kuntiin siirryttäessä avustuksia saaneiden määrä kasvoi tasaisesti vaikka kuntien määrä väheni. Avustuksia saaneista noin puolet oli erityisliikunnan järjestöjä ja kansanterveysjärjestöjä, loput eläkeläisjärjestöjä ja muita, käytännössä usein urheiluseuroja.

Taulukko 26. Erityisliikunnan järjestävyydestä saaneiden järjestöjen määrä, luokittelu järjestötyypeittäin ja kuntien suuruusluokan mukaan

	Kunnan suuruusluokka					Kaikki kunnat
	alle 10.000 as	10.000 – 19.999 as	20.000 – 49.999 as	50.000 – 99.999 as	100.000 – as	
Vammais- ja kansanterveysjärjestöt	3	8	34	28	61	134
Eläkeläisjärjestöt	2	4	32	8	17	63
Muut järjestöt	0	0	35	6	15	56
Yhteensä	5	12	101	42	93	253

n: 22

4. Liikuntatoimen tarjoamat erityisliikunnan ryhmät

Kuntien liikuntatoimet palvelivat erityisliikunnan harrastajia useilla eri tavoilla: tarjoamalla alennuksia tai maksuttomia palveluja ikääntyneille – usein yli 75-vuotiaille – lainaamalla urheiluvälineitä, antamalla taloudellista tukea, tiloja tai urheiluvälineitä järjestöjen käyttöön. Tämän tyyppisiä palveluita löytyi useimmista vastaajakunnista. Ehkä keskeisin palvelu olivat kuitenkin liikuntatoimen tarjoamat ohjatut erityisliikunnan ryhmät. Tässä pääluvussa käydään lävitse liikuntatoimien – tai muun päävastuullisen tahon – ryhmätarjontaa, sekä esitellään ikääntyneille suunnattuja palveluita muiltakin osin. Seuraavassa pääluvussa tehdään arvio muiden järjestäjätahojen tarjoamien ryhmien määrästä, sekä arvioidaan miten paljon erityisliikunnan palveluja kokonaisuudessaan tarjottiin ja käytettiin.

4.1 Arvio erityisliikunnan ryhmien kokonaismäärästä

Kyselyyn vastanneet kunnat ilmoittivat liikuntatoimiensa järjestävän vuonna 2009 noin 2900 erityisliikunnan ryhmää. Kun määrä suhteutetaan asukaslukuun, ryhmiä oli keskimäärin 11,3 kymmentä tuhatta asukasta kohden. Asukaslukuun suhteutettuna eniten ryhmiä tarjosivat pienet kunnat, ja ryhmien asukaslukuun suhteutettu määrä laski kuntakoon kasvaessa, aina 50.000 kuntiin asti. Kahden suurimman suurusluokan osalta tuli esiin sama ilmiö kuin tuntimääriä ja resurssjakoin koskevissa laskelmissa. Yli 100.000 asukkaan kunnissa luvut olivat suuremmat, mutta jos joukosta erottaa Jyväskylän kaupungin vaikutuksen, erot tasoittuvat huomattavasti, tässä yhteydessä ryhmien määrä jopa laski 50.000 – 99.999 asukkaan kuntien tasoa alemmas²⁰.

20 Ilman Jyväskylän lukuja keskiarvo olisi ollut 6,4 ryhmää/10.000 asukasta.

Taulukko 27. Vastaajien ilmoittama liikuntatoimen järjestämien erityisliikunnan ryhmien kokonaismäärä, asukasluukuun suhteutettu keskiarvo ja otoskeskihajonta. Erottelu kuntien suuruusluokan mukaan

	Kunnan suuruusluokka					
	alle 10.000 as.	10.000 – 19.999 as.	20.000 – 49.999 as.	50.000 – 99.999 as.	100.000 as.	Kaikki kunnat
Ryhmien kokonaismäärä	105	409	605	443	1323	2885
Ryhmiä/10.000 as, keskiarvo	17,2	15,6	9,2	6,7	8,4	11,3
Ryhmiä/10.000 as, otoskeskihajonta	4,6	8,0	4,4	3,6	5,7	6,7
N	7	18	23	10	8	66

Edellä esitettyjen lukujen pohjalta voi tehdä arvion erityisliikunnan verkostoon kuuluvien kuntien ryhmien kokonaismääristä. Jos vastaamatta jättäneiden kuntien oletetaan järjestäneen ryhmiä samassa suhteessa kuin muut suuruusluokkiensa kunnat, voi niiden olettaa järjestäneen noin 700 ryhmää.²¹ Erityisliikunnan verkoston tarjoamien ryhmien kokonaismäärä oli siis noin 3500 - 3600.

Edellisessä arvioinnissa tuli esiin, että Itä-Suomen läänissä ryhmämäärä ylitti valtakunnallisen keskiarvon, vaikka erityisliikuntaan panostettiin hieman keskimääräistä vähemmän. Myös tässä kyselyllä Itä-Suomen läänin kunnat osoittautuivat aktiivisiksi: itse asiassa niissä erityisliikunnan ryhmämäärä oli asukasluukuun suhteutettuna maan korkein (15,8/10.000 as). Kuten edellisessä arvioinnissa todettiin, tämä viittaa siihen, että Itä-Suomessa toiminta olisi olennaisesti kustannustehokkaampaa kuin muissa lääneissä.

Taulukko 28. Erityisliikunnan ryhmät, erottelu lääneittäin ja asukasluvun mukaan

	- 10.000	10.000 – 19.999	20.000 – 49.999	50.000 – 99.999	100.000 -	Yhteensä
Etelä-Suomi	12,4	11,5	10,9	6,3	6,0	9,3
Itä-Suomi	22,7	24,5	10,4	3,8		15,8
Lapin lääni	13,1		6,4	3,2		7,3
Länsi-Suomi	16,9	12,9	7,8	9,3	12,1	10,7
Oulun lääni	16,2	17,1			6,8	15,4
Yhteensä	17,2	15,6	9,2	6,7	8,4	11,3

n = 66, keskihajonta 6,7

Itä-Suomen läänin lukuihin voi vaikuttaa se, että potentiaalisen kysynnän määrä on keskimääräistä suurempi: siellä vähintään kuusikymmentä täyttäneiden osuus oli lääneistä korkein, eli noin 27%, kun valtakunnallinen keskiarvo oli noin 25%. Korkeampi kysyntä saattoi siis vaikuttaa tarjonnan tasoon. Tätä oletamaa tukee se, että Itä-Suomen kunnissa eläkeläisryhmien määrä oli suurempi kuin muissa lääneissä.²² Asiaan palataan seuraavassa pääluvussa.

Seuraavaan taulukkoon on sijoitettu vuosia 2000 ja 2005 koskevat tiedot sekä lisätty nyt toteutetun kyselyn tulokset. Lukujen perusteella ryhmien määrä olisi kasvanut ensimmäisen tarkasteluvälin aikana lähes 7% ja jälkimmäisellä tarkasteluvälillä yli 11%. Edellisen arvioinnin yhteydessä epäiltiin, että muutos saattaa johtua satunnaisesta virheestä, mutta nyt tehty kysely tukee sitä oletamaa, että ryhmätarjonta on vuosien mittaan aidosti kasvanut.

²¹ Laskentakaava ja arvio keskivirheestä on esitetty liitteessä 4.

²² Itä-Suomen läänissä oli eläkeläisten ryhmiä 9,4/10.000 asukasta, kun läänien keskiarvo oli 6,1/10.000 asukasta.

Taulukko 29. Liikuntatoimen järjestämät erityisliikunnan ryhmien määrät vuosina 2000, 2005 ja 2009, erottelu kuntien suuruusluokan mukaan

	Suuruusluokka				Kaikki kunnat	Otoskeskihajonta, kaikki	n
	alle 10.000 as	10.000 – 19.999 as	20.000 – 49.999 as	50.000 as ≥			
vuosi 2000 ⁴	4,9	12,2	7,8	5,8	9,0	6,1	72
vuosi 2005	12,8	13,1	9,0	5,6	9,7	2,8	62
vuosi 2009	17,2	15,6	9,2	7,4	11,3	6,7	66

4.2 Ohjausviikkojen määrä vuonna 2009

Liikuntatoimen järjestämään erityisliikunnan ohjausta oli keväällä 2009 keskimäärin hieman alle 17 viikolla ja syksyllä 2009 vastaava keskimäärä oli 14 viikkoa²³. Yli puolet kunnista ilmoitti järjestävänsä liikuntaa myös kesällä, mutta ei välttämättä palvelun täydessä laajuudessa. Kesän osalta viikkomäärän hajonta oli suuri: parista viikosta koko kesän kattavaan toimintaan. Ohjatun liikunnan kokonaismäärä oli keskimäärin 34 viikon luokkaa. Muutama kunta järjesti jonkin tyyppistä liikuntaa lähes vuoden ympäri (46-49 viikkoa), kun taas muutamalla järjestetyn liikunnan viikkoja oli noin hieman yli puolen vuoden verran (26 viikkoa).

Taulukko 30. Ohjauksen viikkomäärät keväällä, kesällä ja syksyllä 2009

	Keskiarvo	Otoskeskihajonta	Ilmoitusten määrä
Kevät 2009	16,6	1,7	68
Kesä 2009	6,7	3,7	34
Syky 2009	14,1	1,6	68
Koko vuosi	34,1	5,3	68

4.3 Erityisliikunnan ryhmien jakautuminen eri kohderyhmien kesken

Erityisliikunnan ryhmistä noin puolet oli eläkeläisille tarkoitettuja ryhmiä. Muille kohdennettuja ryhmiä oli huomattavasti vähemmän. Edellisissä kyselyissä ei oltu erikseen kysytty tuki- ja liikuntaelinsairaiden eikä lasten ryhmien määrää. Nyt kerätyt tiedot osoittavat, että näille ryhmille tarjotaan yhtä paljon toimintaa, kuin muillekin aiemmin tilastoiduille ryhmille.

²³ Viikoksi määriteltiin kysymyslomakkeessa ne viikot, jolloin liikuntaa järjestettiin vähintään kolmena päivänä.

Taulukko 31. Vastauksissa ilmoitettu liikuntatoimen erityisliikunnan ryhmien kokonaismäärä, ryhmien määrä/10.000 as. Erottelu kuntien suuruusluokan mukaan

	Kunnan suuruusluokka					
	Alle 10.000 as	10.000 – 19.999 as	20.000 – 49.999 as	50.000 – 99.999 as	100.000 as	Kaikki kunnat
Eläkeläiset	7,6	9,5	4,4	3,1	5,6	6,1
Liikuntavammaiset	0,4	0,5	0,3	0,2	0,1	0,3
Aistivammaiset	0,0	0,2	0,1	0,1	0,2	0,1
Kehitysvammaiset	1,3	1,1	0,9	0,4	0,2	0,8
Mielenterveys-kuntoutujat	0,7	1,0	0,3	0,4	0,2	0,5
Keuhko- ja hengityselinsairaat	0,2	0,1	0,1	0,1	0,0	0,1
Sydän ja verisuoni-tautia sairastavat	0,4	0,4	0,2	0,1	0,1	0,3
Neurologisia tauteja sairastavat	0,4	0,1	0,2	0,2	0,2	0,2
Tuki- ja liikuntaelinsairaat	0,5	0,5	0,5	0,4	0,3	0,5
Lasten ryhmät	1,8	1,1	0,8	0,7	0,6	1,0
Muut yhteensä	3,8	1,2	1,3	1,0	0,8	1,4
Keskisarvojen summa	17,2	15,6	9,2	6,7	8,4	11,3

n: 66

Arvio lapsille ja nuorille tarkoitettujen ryhmien määristä lienee melko luotettava, sillä toisaalla vastaajia pyydettiin toisaalla arvioimaan alle 18-vuotiaiden osuus palvelujen käyttäjästä, ja arvioiden keskiarvo oli noin 10 prosentin luokkaa, eli suurin piirtein saman verran kuin lasten ryhmien osuus.

Kyselyn perusteella vaikuttaa siltä, että eläkeläisille tarkoitettujen ryhmien määrä on viimeisen tarkastelujakson aikana kasvanut, samoin luokka ”muut”, johon tässä yhteydessä on vielä sisällytetty lasten ja tuki- ja liikuntaelinsairaiden ryhmät. Sen sijaan yksittäisille sairaus- tai vammaryhmille tarkoitettut palvelut ovat pysyneet ennallaan tai jopa vähentyneet.

Taulukko 32. Erityisliikunnan ryhmien määrän kehitys vuosina 2005 – 2009, erottelu ryhmätyypeittäin.

Vamma- tai sairaustyyppi	Liikuntaryhmiä/10.000 as		Muutos
	2005	2009	
Eläkeläiset	4,7	6,1	29,2 %
Liikuntavammaiset	0,5	0,3	-34,2 %
Aistivammaiset	0,1	0,1	29,4 %
Kehitysvammaiset	1,1	0,8	-22,9 %
Mielenterveyskuntoutujat	0,6	0,5	-9,5 %
Keuhko- ja hengityselinsairaat	0,2	0,1	-51,7 %
Sydän ja verisuoni-tautia sairastavat	0,3	0,3	-15,3 %
Neurologisia tauteja sairastavat	0,3	0,2	-32,1 %
Muut (ml. tuki- ja liikuntaelinsairaat ja lapset)	2,1	2,9	38,1 %

Taulukon perusteella voi varovasti arvioida, että useissa kunnissa ollaan siirtymässä diagnosoiperusteisesta palvelujen tarjonnasta ikääntyneille, lapsille ja nuorille ja ryhmään ”muut” kuuluviin yleisryhmiin, joihin ihmiset voivat tulla mukaan toimintakykynsä perusteella, eivät yksittäisen vamman tai sairauden nojalla.

4.4. Ryhmäkoot

Liikuntatoimen ryhmät olivat keskimäärin noin 16 hengen kokoisia. Keskimääräistä suurempia olivat eläkeläisten, keuhko- ja hengityselinsairaiden, sydän- ja verisuonitautia sairastavien ryhmät. Pieniä ryhmiä olivat liikuntavammaisten, aistivammaisten, kehitysvammaisten, mielenterveyskuntoutujien neurologisia tauteja sairastavien sekä lasten ryhmät. Sama jakauma tuli esiin jo edellisessä selvityksessä.

Taulukko 33. Keskimääräinen ryhmäkoko liikuntatoimen järjestämässä erityisliikunnan ryhmässä, erottelu kuntien suuruusluokan mukaan

	Kunnan suuruusluokka					
	alle 10.000 as	10.000 – 19.999 as	20.000 – 49.999 as	50.000 – 99.999 as	100.000 as	Kaikki kunnat
Eläkeläiset ja veteraanit	16,1	15,1	21,6	16,9	22,1	18,5
Liikuntavammaiset	15,0	9,2	12,2	10,3	11,9	11,3
Aistivammaiset		8,3	10,4	11,0	9,7	10,0
Kehitysvammaiset	12,3	11,3	12,1	11,2	16,5	12,5
Mielenterveys-kuntoutujat	12,0	9,2	13,7	11,6	11,3	11,3
Keuhko- ja hengityselinsairaat	25,0	16,0	23,0	20,6	18,8	21,0
Sydän ja verisuoni-tautia sairastavat	25,0	22,5	18,7	17,8	19,9	19,9
Neurologisia tauteja sairastavat	10,0	12,2	12,3	10,1	13,1	11,7
Tuki- ja liikuntaelinsairaudet	23,3	16,9	16,1	17,9	15,1	17,3
Lasten ryhmät	16,6	7,9	9,6	8,1	10,1	9,6
Muut yhteensä	11,2	12,1	18,2	16,9	13,4	14,9
Kaikki ryhmät	14,9	13,6	18,1	13,9	16,7	15,8

Ryhmäkokoja koskevien tietojen avulla voi tehdä arvion osallistujien kokonaismäärästä. Asiaan palataan luvussa, jossa selvitetään kaikkien järjestäjätahojen ryhmien yhteismäärä.

4.5. Ikääntyneille suunnatut erityisliikunnan palvelut

Edellä tuli esiin, että eläkeläisryhmien osuus oli hieman yli puolet kaikista ryhmistä. Käytännössä heidän osuutensa oli vielä suurempi, sillä vastaajien arvion mukaan noin 75 prosenttia osallistujista oli vähintään 60-vuotiaita. Kun kysyttiin, miten eri kunnissa oli määritelty erityisliikunnan kohderyhmä, useimmat mainitsivat ikääntyneet yhtenä kohderyhmänä, ja kolme vastaajaa totesi, että tarjonta painottui nimenomaan ikääntyneisiin. Joissain vastauksissa tuli esiin, että erityisliikunnan rajanveto oli tähän suuntaan ongelmallinen: kolme vastaajaa totesi joko että ikääntyneiden osallistujien joukossa on hyväkuntoisia liikkujia – jotka siis eivät välttämättä erityisliikunnan palveluja tarvitsi, tai että huonokuntoisille ikääntyneille on palveluja tarjolla liian vähän. Kaksi vastaajaa korosti, että erityisliikunnan palvelut oli tarkoitettu nimenomaan huonokuntoisille ikääntyneille.

Vastaajia pyydettiin myös ilmoittamaan, onko eläkeläisille ja veteraaneille tarkoitettuja ryhmiä eriytetty osallistujien toimintakyvyn mukaan. Vastausten perusteella hieman yli puolet – 39/68 – ilmoitti, että näin tehdään joko kaikissa ryhmässä tai osittain. Näin tehtiin etenkin suuremmissa kunnissa. Luku ei välttämättä ole tarkka, sillä osassa kuntia voi olla käytännön kautta syntyneitä eriytyksiä: liikuntamuodot tai ryhmien vakiintuneet tasot ohjaavat liikkujia heille sopiviin ryhmiin tai sopimattomista pois. Tähän viittasi ainakin yksi vastaaja.

Taulukko 34. Liikuntatoimen järjestämien eläkeläisten ja veteraanien liikuntaryhmien eriyttäminen osallistujien toimintakyvyn mukaan, erottelu kuntien suuruusluokan mukaan

	Kunnan suuruusluokka				
	alle 10.000 as	10.000 – 19.999 as	20.000 – 49.999 as	50.000 as ≥	Kaikki kunnat
Ei ole eriytetty	1	4	14	5	24
On eriytetty	2	16	11	9	38
N	3	20	25	14	62

Seuraavaan taulukkoon on ilmoitettu eriytettyjen ryhmien määrät. Niiden määrä oli suurin suurissa kaupungeissa. Tulos selittyy sillä, että suurissa kaupungeissa kysyntää ja tarjontaa on enemmän, ja silloin ryhmiä voidaan luontevasti eriyttää erikuntoisten liikkujien tarpeita vastaavaksi.

Taulukko 35. Toimintakyvyn mukaan eriytetty erityisliikunnan tarjonta ikääntyneille – ryhmien määrä

	Suuruusluokka					Yhteensä
	- 10.000 as	10.000 – 19.999 as	20.000 – 49.999 as	50.000 – 99.999 as	100.000 as -	
Liikuntatoimen ryhmät ikääntyneille						
Normaali toimintakyky	27	65,5	188	124	375	779,5
Heikentynyt toimintakyky	13	29,5	112	60	77	291,5
Huomattavasti heikentynyt toimintakyky	9	16	60	21	27	133
Liikuntatoimi yhteensä	49	111	360	205	479	1204
Muiden hallinnonalojen ryhmät ikääntyneille						
Normaali toimintakyky		31,5	22	0	64	117,5
Heikentynyt toimintakyky		39,5	34	0	100	173,5
Huomattavasti heikentynyt toimintakyky		27,5	41	8	60	136,5
Muut yhteensä	0	98,5	97	8	224	427,5
Kaikki yhteensä	49	209,5	457	213	703	1631,5

Edellä todettiin, että hieman yli puolet vastaajista ilmoitti, että ikääntyneiden ryhmät on eriytetty osallistujien toimintakyvyn mukaan. Tämä vastaa paljolti vuoden 2005 tilannetta. Tämän selvityksen yhteydessä arvioitiin myös, miten suuren osan eriytetty palvelut kattoivat ikääntyneiden ryhmien kokonaismäärästä. Eriytettyjä ryhmiä ilmoittaneet kunnat olivat tyypillisesti hieman keskimääräistä suurempia. Sen vuoksi myös heidän tarjoamiensa ryhmien määrä oli suuri, yhteensä noin 1200, eli noin kolme neljänestä ikääntyneille tarjottujen ryhmien kokonaismäärästä (1680). Noin 75 prosenttia ikääntyneiden ryhmiin osallistuneista käytti siis sellaisia ryhmiä, jotka oli jotenkin eroteltu osallistujien toimintakyvyn mukaan.

Ikääntyneille tarkoitettuja liikunnan palveluja kysyttiin vielä kolmannesta näkökulmasta, eli vastaajia pyydettiin kertomaan, missä määrin liikuntatoimi – tai muu päävastuullinen erityisliikunnan järjestäjä – tuki kunnan vanhustenhuollon toimintaa. Vastausten perusteella lähes kaikki tekivät jonkinlaista yhteistyötä. Noin puolet ilmoitti järjestävänsä säännöllistä ryhmätoimintaa, eli viikoittain kokoontuvia erityisliikunnan ryhmiä. Hieman yli kolmannes ilmoitti osallistuvansa vanhustenhuollon henkilöstön koulutukseen ja viisikymmentä kuntaa ilmoitti antavansa konsultoivaa tukea tarpeen vaatiessa.

Taulukko 36. Miten liikuntatoimi tai muu päävastuullinen erityisliikunnan järjestäjä tukee kunnan vanhustenhuoltoa

	- 10.000	10.000 – 19.999	20.000 – 49.999	50.000 – 99.999	100.000 -	Yhteensä
Ryhmäohjaus						
Ei	4	7	6	4	3	24
Kyllä	3	11	13	5	5	37
Ei vastausta		2	4	1		7
Henkilöstön koulutus						
Ei	4	13	10	3	4	34
Kyllä	2	5	8	5	4	24
Ei vastausta	1	2	5	2		10
Konsultointi						
Ei	3	6	2			11
Kyllä	3	13	19	8	8	51
Ei vastausta	1	1	2	2		6

4.6 Ketkä jäävät erityisliikunnan palvelujen ulkopuolelle?

Palvelujen ulkopuolelle jääviä ryhmiä voi arvioida kolmesta näkökulmasta: tarkastelemalla vastaajien ilmoittamaa ryhmätarjontaa; osallistujien ikä- ja sukupuolijakaumia, ja kolmanneksi pyytämällä vastaajia itse arvioimaan, mitkä ryhmät heidän mielestään jäivät syrjään erityisliikunnan palveluista.

Seuraava tarkastelu keskittyy paljolti liikuntatoimen tai muun päävastuullisen tahon tarjonnan tarkasteluun. Kuten edellä tuli esiin, liikuntatoimien tarjoamista ryhmistä noin puolet oli eri tyyppisiä eläkeläisille tarkoitettuja ryhmiä. Ikääntyneiden osuus oli käytännössä vielä suurempi, sillä vastaajien arvioiden mukaan noin 75 prosenttia osallistujista oli vähintään 60-vuotiaita. Myös naisten osuus oli suuri, vastaajien arvioiden mukaan samoin noin 75 prosenttia. Eläkeläisten suuri osuus on tuskin ongelma, sillä erityisliikunnan palvelujen tarve on suurempi vanhemmissa ikäryhmissä ja koska ikääntyneiden osuus kasvaa väestön vanhetessa. Sen sijaan miesten aliedustus kielii siitä, että erityisliikunnan palvelut eivät heitä tavoita. Alussa viitatuissa tutkimuksissa tuli esiin, että miehet säilyttävät liikuntakykynsä hieman naisia paremmin, mutta erot olivat selvästi osallistujamäärien eroja pienempiä.

Edellä todettiin, että vuosien 2005 ja 2009 etenkin eläkeläisryhmien määrä on kasvanut. Samoin kategoriaan ”muut” kuuluvien ryhmien määrä. Yksittäisille vamma- ja sairausryhmille tarjottavien palvelujen määrä puolestaan on muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta vähentynyt. Kuten ryhmätarjontaan tarkasteltaessa tuli esiin, vaikuttaa siltä, että tarjonnassa ollaan asteittain siirtymässä vamma- ja sairausperusteisesta ryhmätarjonnasta avoimempiin, erilaisten liikuntamuotojen mukaan koottuihin ryhmiin, joita kohdistetaan joko ikääntyneille, lapsille tai kaikille erityisliikunnan kohderyhmiin kuuluville. Tämä voi aiheuttaa ongelmia sellaisiin erityisryhmiin kuuluville, joiden on ongelmansa luonteesta johtuen vaikea osallistua yhteisryhmiin. Kuntien ilmoittamissa tiedoissa pistää silmään esimerkiksi mielenterveyskuntoutujien ryhmien suhteellisen pieni määrä. Heidän motivoimisensa on todennäköisesti keskimääräistä vaikeampaa, lisäksi esimerkiksi masentuneisuus voi johtaa erittäin vähäiseen liikuntaan ja siksi yleisryhmät voivat olla liian vaativia. Siksi voi varovasti arvioida, että mielenterveyskuntoutajat ovat palvelujen käytössä aliedustettuina ja tarjonnan rakenteen kehitys voi vielä vaikeuttaa heidän osallistumistaan.

Vastaajia pyydettiin esittämään myös oma arvionsa erityisliikunnan palvelujen ulkopuolelle jäävistä ryhmistä. Vastaajat mainitsivat etenkin erilaisia vammaisryhmiä ja lasten ryh-

miä. Ikääntyneiden osalta otettiin muutamassa vastauksessa esiin sellaiset vanhukset, joiden oli vaikea käyttää olemassa olevia palveluja huonon kunnon tai kuljetusvaikeuksien takia.

Taulukko 37. Vastaajien arviot erityisliikunnan palvelujen ulkopuolelle jäävistä ryhmistä

Kohderyhmä	Mainintoja
Vammaisryhmät	16
Erityislapset ja nuoret	14
Pitkäaikaissairaat	6
Mielenterveyskuntoutujat	5
Huonokuntoiset ikääntyneet	3
Vaikea elämäntilanne	2
Vähän liikkuvat	2
Omaishoitajat	1

5. Erityisliikunnan palvelujen kokonaistarjonta ja potentiaalinen kysyntä

5.1 Erityisliikunnan ryhmien määrä, kaikki järjestäjätahot

Vaikka tämä kysely kohdistui pääosin liikuntatoimen järjestämiin erityisliikunnan palveluihin, vastaajia pyydettiin arvioimaan myös, miten paljon muut tahot järjestivät erityisliikunnan ryhmiä. Arvion esitti 60 kuntaa, joten vastaukset kattavat hyvin koko kohderyhmän. Seuraavaan taulukkoon on koottu asukaslukuun suhteutetut keskiarvot kuluneelta vuosikymmeneltä. Vastausten perusteella kuntien eri järjestäjätahot järjestivät yhteensä noin 24 viikoittain kokoontuvaa ryhmää kunnan kymmentä tuhatta asukasta kohden. Luku on hieman kasvanut edellisten arviointien tiedoista.

Taulukko 38. Kunnan kaikkien hallinnonalojen sekä järjestöjen tarjoamien erityisliikunnan ryhmien määrät (ryhmiä/10.000 as) vuosina 2000, 2005 ja 2009, erottelu kuntien suuruusluokan mukaan

	Suuruusluokka				Kaikki kunnat	Otos-keskihajonta, kaikki	n
	alle 10.000 as	10.000 – 19.999 as	20.000 – 49.999 as	50.000 as ≥			
vuosi 2000	25,8	27,8	19,7	16,7	22,5	9,2	66
vuosi 2005	26,1	26,2	20,7	16,3	21,8	8,0	60
vuosi 2009	25,8	27,9	24,8	17,8	24,0	11,7	60

Lukuihin sisältyy joitain epävarmuustekijöitä. Ensinnäkin vastaukset perustuvat osin vastaajien arvioon – eivät tarkkaan kirjanpitoon. Sosiaali- ja terveystoimen ryhmien arviointia vaikeuttanee se, että ne eivät välttämättä toimi lukukausittain, kuten liikuntatoimen ryhmät, vaan tarjoavat lyhyempiä kuntoutusjaksoja.²⁴ Tässä kyselyssä asia otettiin huomioon siten, että vastaajia pyydettiin ilmoittamaan tiedot ryhmätoiminnasta (esimerkiksi vanhushuollon ja varhaiskasvatuksen ryhmistä), mutta ei kuntoutuksesta. Suuremmissa kunnissa näiden tietojen kerääminen ja yhteismitalliseksi muuntaminen on todennäköisesti ollut vaikeampaa kuin pienemmissä kunnissa.

²⁴ Vuoden 2000 tilannetta tarkastelleessa arvioinnissa yhdellä kunnalla sosiaalitoimen ryhmien luku oli yli kymmenkertainen keskiarvoon verrattuna, mikä viittaa siihen, että lukuun on otettu kaikki lyhytkestoiset ryhmät. Sen vuoksi tämä kunta ei ollut mukana yllä olevassa laskelmassa.

Taulukko 39. Kunnan kaikkien järjestäjätahojen tarjoamien erityisliikunnan ryhmien määrä (ryhmiä/ 10.000 asukasta). Keskiarvot kuntien suuruusluokan mukaan jaoteltuna

	Kunnan suuruusluokka					
	alle 10.000 as	10.000 – 19.999 as	20.000 – 49.999 as	50.000 – 99.999 as	100.000 as -	Kaikki kunnat
Liikuntatoimi	50,5 %	45,1 %	37,5 %	39,0 %	30,6 %	41,2 %
Sosiaali- ja terveystoimi	5,8 %	14,7 %	15,8 %	11,9 %	20,0 %	14,2 %
Koulutoimi	2,0 %	1,9 %	0,7 %	1,1 %	0,9 %	1,3 %
Kansalais- ja työväenopistot	14,9 %	12,1 %	8,3 %	4,9 %	4,2 %	9,6 %
Erityisliikunnan järjestöt	14,5 %	1,1 %	4,9 %	6,0 %	11,5 %	5,3 %
Vammais- ja kansanterveysjärjestöt	2,3 %	4,4 %	10,8 %	10,7 %	10,2 %	7,6 %
Eläkeläisjärjestöt	5,9 %	7,6 %	13,2 %	13,5 %	4,9 %	9,9 %
Urheiluseurat	0,0 %	1,4 %	2,4 %	4,1 %	12,8 %	2,8 %
Seurakunnat	1,3 %	0,5 %	0,3 %	0,2 %	1,5 %	0,6 %
Oppilaitokset	1,4 %	0,0 %	0,7 %	1,0 %	2,1 %	0,7 %
Yksityiset	1,4 %	5,7 %	3,8 %	6,7 %	0,8 %	4,3 %
Muut	0,0 %	5,5 %	1,7 %	1,0 %	0,6 %	2,7 %
Yhteensä	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

n: 60

Myös tässä yhteydessä tuli esiin se, että Itä-Suomen läänin kunnat olivat poikkeuksellisen aktiivisia. Kun kunnissa tuotettiin keskimäärin 24 ryhmää 10.000 asukasta kohden, niin Itä-Suomen kunnissa vastaava keskiarvo oli 33,3. Tämä viittaa vahvasti siihen, että ikään-tyneiden määrä selittää ainakin jossain määrin kunnan tarjoamien erityisliikunnan ryhmien määriä. Asialle on myös jonkinasteista tilastollista tukea, sillä kunnittain laskettu korrelaatio vähintään 60-vuotiaiden osuuden ja erityisliikunnan ryhmien kokonaismäärän välillä oli 0,33. Korrelaatio oli vähäistä, mutta tukee oletttamaa, että palvelujen suurempi kysyntä näkyy myös tarjonnan suurempana määränä.

Edellä esitettyjen lukujen pohjalta voi esittää arvion tarjonnan kokonaismäärästä. Ilmoitusten perusteella voi arvioida, että liikuntatoimen ryhmiin osallistui yhteensä noin 57.600 ihmistä. Jos vielä oletetaan, että liikuntatoimien järjestämien ryhmien osuus on 40%, niin osallistujien kokonaismäärä nousee 140.000 – 150.000 liikkujan tasolle. Arviota suurentaa hieman se, että osa ihmisistä osallistuu usean ryhmän toimintaan. Toiseen suuntaan vaikuttaa se, että luvusta puuttuvat erityisliikunnan verkon ulkopuolella olevat kunnat.

Tätä luku voidaan edelleen verrata raportin alussa olleeseen arvioon erityisliikunnan kohdejoukon kokonaissuuruudesta. Jos siinä esitetyn laskelman pohjalta oletetaan, että erityisliikunnan kohderyhmän piiriin kuuluu noin 20 % väestöstä, niin se tarkoittaa noin miljoonaa ihmistä. Erityisliikuntaan osallistuvien määrä oli vuonna 2010 siis noin 14 – 15% koko potentiaalisesta kohdejoukosta.

6. Yhteenveto, pohdintaa ja suosituksia

Tässä arvioinnissa on edellisten arviointien lailla on käyty lävitse erityisliikunnan toiminnan resurssit ja toiminnan määrä. Sen lisäksi on arvioitu kunnan muiden hallinnonalojen ja järjestöjen roolia palvelujen tarjoajina.

Nyt tehdyn arvioinnin perusteella vaikuttaa siltä, että erityisliikunnan tarjonta on tasaisesti kasvanut koko 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen ajan. Tähän viittaavat sekä resursseja, työmääriä että varsinaista tarjontaa koskevat luvut. Kun vuosikymmenen alussa liikuntatoimen tarjoamia ryhmiä oli keskimäärin 9,0 kymmentä tuhatta asukasta kohden, niin vuonna 2009 ryhmiä oli keskimäärin 11,3. Ryhmien kokonaismäärä oli vuosikymmenen alussa noin 22,5 kymmentä tuhatta asukasta kohden, vuosikymmenen lopussa sama luku oli noin 24,0.

Erityisliikunnan ohjaajat näyttävät myös verkostoituvan muiden toimijoiden kanssa aiempaa tehokkaammin. Etenkin yhteistyö sosiaali- ja terveyssektorin kanssa näyttää kasvavan ja konkretisoituvan. Vastaajat arvostivat myös järjestöjen kanssa tehtävää yhteistyötä, mutta pienimmissä kunnissa ongelmana on usein se, että sopivia yhteistyökumppaneita ei ole.

Seuraavassa verrataan tämän arvioinnin tuloksia kahden aiemman arvioinnin yhteydessä tehtyihin johtopäätöksiin.

1. Vuoden 2000 tilannetta tarkastellut arviointi: "Enemmän palveluja vähemmällä resursseilla".

Vuonna 2005 puolestaan arvioitiin, että resurssit ovat kehittyneet nopeammin kuin ryhmien määrä. Nyt vaikuttaa siltä, että vuoden 2005 resurssihyppäys oli tietojen keruuseen liittyvä satunnainen virhe, sillä ryhmämäärät ja työtuntien määrät ovat kehittyneet melko samaan tahtiin koko vuosikymmenen.

2. Vuoden 2000 tilannetta tarkastellut arviointi: "Erityisliikunnassa uusia tarvisijoita, silti ryhmät jakautuvat suhteellisen tasaisesti."

Vuoden 2005 arvioinnissa todettiin, että ryhmä "muut" on kasvanut ohi perinteisten diagnoosiperusteisten ryhmien. Nyt tästä joukosta erotettiin lasten ja tuki- ja liikuntaelinsairaiden ryhmät, jotka osoittautuivat volyymiltaan perinteisten ryhmien kokoisiksi.

Tämän arvioinnin keskeinen havainto on, että ikääntyneiden ja muiden "yleisryhmien" osuus näyttää kasvavan diagnoosiperusteisten ryhmien kustannuksella.

3. Vuoden 2000 tilannetta tarkastellut arviointi: "Vammaiset, lapset, vanhukset ja mielenterveysongelmaiset vaarassa jäädä palveluiden ulkopuolelle – naisten osuus ryhmäliikkuista suuri."

Vuonna 2005 havainto vaikutti edelleen pätevältä, mutta nyt vaikuttaa siltä, että ikääntyneiden ryhmiä on paljon, mutta monissa kunnissa pohditaan, pitääkö ryhmiä tarjota kaikille ikääntyneille, vai ottaa mukaan vain ne, joiden toimintakyky on jo huonontunut. Miehet ovat edelleen selkeä vähemmistö osallistujista.

4. Vuoden 2000 tilannetta tarkastellut arviointi: "Erityisryhmien liikunnan asema kuntien päätöksenteossa ei ole parantunut."

Vuonna 2005 todettiin, että ongelma on edelleen olemassa, ja se on ehkä kehittynyt huonompaan suuntaan. Nyt vaikuttaa siltä, että tilanne on hieman paranemassa. Erityisliikunnan ohjaajat panostavat yhteistyöhön, erityisliikunnalle on tehty omia suunnitelmia tai erityisliikunta on kytketty yleiseen liikuntastrategiaan. Suuressa osassa kuntia erityisliikunnan hallinnollinen tilanne vaikuttaa edelleen heikolta: suunnitelmia ei ole tai ne ovat vanhentuneet. Tulevaisuutta koskevia päätöksiä tehdään vuosi kerrallaan, ja liikunta joutuu – ilmeisesti – joustamaan kulloisenkin taloudellisen tilanteen mukaan.

5. Vuoden 2000 tilannetta tarkastellut arviointi: "Sosiaali- ja terveystoimi tärkein yhteistyökumppani."

Vuonna 2005 todettiin, että tämä sektori on edelleen liikuntatoimen tärkein yhteistyökumppani erityisliikunnan alalla, ja että sen rooli on ehkä jopa kasvanut. Nyt tehdyn arvion perusteella kehitys kulkee edelleen samaan suuntaan. Yhteistyö kehittyy ja konkretisoituu.

Vuoden 2000 tilannetta käsitelleessä arvioinnissa suositeltiin, että

1. "erityisliikunnan järjestöavustusten osuus kaikista liikunnan järjestöavustuksista tulisi nostaa viiden prosentin tasolle seuraavien kolmen vuoden aikana".

Vuonna 2005 järjestöavustusten taso oli ennallaan. Nyt kerättyjen tietojen perusteella tämä tavoite on saavutettu yli 50.000 asukkaan kunnissa ja kaupungeissa, mutta pienimmissä kunnissa tilanne vaihtelee voimakkaasti. Kuntien pitäisi ehkä nykyistä enemmän kannustaa paikallisia urheiluseuroja erityisliikkuille soveltuvien lajien tarjontaan, ja tukea tätä erityisliikunnan avustuksilla.

2. "asukasluvultaan 10.000 – 20.000 asukkaan kunnista niiden, joissa ei ole päätoimista erityisliikunnanohjaajaa, tulisi tällainen palkata tai muuten osoittaa lisäresursseja erityisliikuntatoimintaan."

Tähän ongelmaan on vuosikymmenen aikana aktiivisesti puututtu. Opetusministeriön ja sosiaali- ja terveysministeriön rahoittama "Erityisliikuntaa kuntiin -projekti on tukenut juuri tähän suuruusluokkaan kuuluvia kuntia erityisliikunnan palvelujen kehittämisessä. Projektin myötävaikutuksella vuosina 2000 – 2009 kahteentoista kuntaan on perustettu erityisliikunnan ohjaajan virka.

3. "kaikissa kunnissa tulisi erityisryhmien vaikuttamismahdollisuuksia lisätä vaikkapa kuulemismenettelyllä tai mandaattipaikalla (lautakunnissa, liikuntavirastoissa) sekä tekemällä erityisliikunnan kehittämissuunnitelmia ja sisällyttämällä ne kuntien kaikkiin strategioihin."

Vuonna 2005 todettiin, että tässä asiassa ei ilmeisesti ole edistytty. Nyt vaikuttaa siltä, että tilanne on kääntymässä parempaan suuntaan, sillä neljässä kunnassa laadittiin erityisliikunnan kehittämissuunnitelmaa

Kirjallisuus

- Erityisryhmien liikunta 2000 -toimikunnan mietintö. Komiteamietintö 1996:15. Helsinki 1996.
- Helakorpi S., Patja K., Prättälä R., Uutela A. Suomalaisen aikuisväestön terveystyöttyminen ja terveys, kevät 2006 Kansanterveyslaitoksen julkaisuja B 1/2007
- Helakorpi S., Patja K., Prättälä R., Aro A., Uutela A. Suomalaisen aikuisväestön terveystyöttyminen ja terveys, kevät 2003. Kansanterveystieteen laitoksen julkaisuja. B 17/2003. Helsinki.
- Nuorten aikuisten terveys, terveys 2000-tutkimuksen perustulokset 18-29-vuotiaiden terveydestä ja siihen liittyvistä tekijöistä. Kansanterveyslaitoksen julkaisuja, B 7/ 2005.
- Piispanen Toni: Eriarvoisuus kuntien erityisliikunnassa. Pro gradu-tutkielma, Jyväskylän yliopiston liikunnan sosiaalitieteiden laitos. Jyväskylä, 2003.
- Rintala, Pauli & al.: Pitkäaikaissairaat ja vammaiset nuoret liikunnan harrastajina. Liikunta ja tiede, 6/2004.
- Sarvimäki Anneli, Muurinen Seija. Kotiinkuntoutustoiminnan arviointi. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto. Tutkimuksia, 2006:3.
- Sulander Tommi, Helakorpi Satu, Nissinen Aulikki, Uutela Antti: Eläkeikäisen väestön terveystyöttyminen ja terveys keväällä 2005 ja niiden muutokset 1993 – 2005. Kansanterveyslaitoksen julkaisuja B, 1/2006.
- Terveys ja toimintakyky Suomessa. Terveys 2000 –tutkimuksen perustulokset. Kansanterveyslaitoksen julkaisuja B3/2002. Helsinki.
- Tiihonen, Arto; Ala-Vähälä, Timo: Erityisliikunnan arviointiraportti. Valtionhallinnon toimenpiteiden arviointia erityisliikunnan alueella. Opetusministeriö, Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osaston julkaisusarja. Nro 6/2002.

Liite 1. Kyselylomake

KYSELY KUNTIEN ERITYISLIIKUNNASTA 2009

TIEDOT KUNNASTA JA VASTAAJASTA

1. Tiedot kunnasta 2009

Kunnan nimi	
Lääni	

2. Vastaajan yhteystiedot

Vastaajan nimi	
Virka tai toimi	
Työosoite	
Puhelin	
Sähköposti	
Erityisliikunnan www-sivut	

ERITYISLIIKUNNAN ORGANISOINTI JA HENKILÖRESURSSIT VUONNA 2009

3. Erityisliikunnan piiriin kuuluva liikunta kunnassanne

Kerro lyhyesti, miten erityisliikunnan piiriin kuuluvat ihmiset on rajattu kunnassanne. Millaisia uusia liikunnan harrastajia on viime vuosina hakeutunut/haettu erityisliikunnan piiriin mukaan?

4. Erityisliikunnan ohjauksen organisointi kunnassanne

Kuvaa alla olevaan lokeroon lyhyesti se, miten erityisliikunnan palvelut on kunnassanne järjestetty. Kerro etenkin, mikä taho palvelut järjestää, onko jollain ohjaajista johtava tai koordinoiva rooli, ja millä nimikkeellä erityisliikunnanohjaajat toimivat.

5. Erityisliikunnanohjaajien viikoittaiset työmäärät

Kerro päätoimisen/päätoimisten työntekijöiden kokonaistuntimäärä sekä sivutoimisten osalta arvio tuntimäärästä. Kokonaistyömäärään lasketaan mukaan erityisliikuntaan liittyvä suunnittelu ja vastaavat hallinnolliset tehtävät. Jos päätoimisia, sivutoimisia tai tuntiohjaajia on useampia, tuntimääränä ilmoitetaan heidän viikoittaisten työtuntiensä yhteismäärä.

<i>Tehtävänimike</i>	<i>Henkilömäärä</i>	<i>Kokonaistuntimäärä/viikko</i>
Päätoiminen erityisliikunnanohjaaja		
Sivutoiminen erityisliikunnanohjaaja		
Tuntiohjaajat (myös ostopalvelu)		
Muu, mikä?		
Viikoittainen tuntimäärä yhteensä		

6. Johtavan/koordinoivan erityisliikunnanohjaajan toimenkuva vuonna 2009

Jos kunnassanne on vain yksi erityisliikunnanohjaaja, niin esittäkää toimenkuvanne seuraavan kysymyksen (kysymys 7) yhteydessä.

<i>Tehtävän kuvaus</i>	<i>Tuntimäärä/viikko</i>	<i>Huomautuksia</i>
Ohjaustunteja		
Organisointia, suunnittelua		
Muuta, mitä?		
Muuta kuin erityisliikuntaa		
Yhteensä		

7. Muiden päätoimisten erityisliikunnanohjaajien toimenkuva vuonna 2009

<i>Tehtävän kuvaus</i>	<i>Tuntimäärä/viikko</i>	<i>Huomautuksia</i>
Ohjaustunteja		
Organisointia, suunnittelua		
Muuta, mitä?		
Muuta kuin erityisliikuntaa		
Yhteensä		

8. Liikunnanohjaajan/ohjaajien tyytyväisyys toimenkuvaan

Arvioi seuraavalla asteikolla oma/työyhteisösi tyytyväisyys liikunnanohjaajien toimenkuvaan:

5 = Erittäin hyvä, 4 = hyvä, 3 = kohtalainen, 2 = huono, 1 = erittäin huono.

Arvioi tyytyväisyytesi asteikolla 5 ... 1	
Jos annoit 3 tai vähemmän, niin miksi?	
Mitä muuttaisit?	
Jos vastasit kaikkien ohjaajien puolesta, niin mihin näkemyksesi perustuu (esim. keskustelut, henkilöstökyselyt tai palaverit)	

9. Erityisliikunnan henkilöresurssien riittävyys suhteessa tarpeeseen vuonna 2009

Rastita oikeana pitämäsi vaihtoehto. Jos rastitat jälkimmäisen vaihtoehdon, lisää merkitse myös arviosi resurssien lisätarpeesta.

	<i>Arviosi riittävydestä</i>
Riittävästi	()
Liian vähän	()
Jos liian vähän, arviosi lisätarpeesta	

10. Kunnassa tehdyt suunnitelmat erityisliikunnan henkilömäärien suhteen lähitulevaisuudessa

Rastita oikeana pitämäsi vaihtoehto sekä kokopäiväisten että tuntiohjaajien osalta. Jos kunnassanne ei ole jompaankumpaan ryhmään kuuluvia ohjaajia, asianomaiseen sarakkeeseen ei tarvitse tehdä merkintöjä.

<i>Kehityksen suunta</i>	<i>Kokopäiväisten ohjaajien henkilömäärä</i>	<i>Osa-aikaisten ja tuntiohjaajien tuntimäärät</i>
Lisääntyy	()	()
Vähenee	()	()
Pysyy samana	()	()
Muuttuu, miten (ostopalvelu tms.)?		
Mihin asiakirjoihin/päätöksiin yllä olevat tiedot perustuvat?		

ERITYISLIIKUNNAN TALOUDELLISET RESURSSIT VUONNA 2009

11. Liikuntatoimelle ja erityisliikunnalle budjetoidut käyttömenot vuonna 2009

Käyttömenoilla tarkoitetaan toiminnan pyörytykseen liittyviä menoja, kuten palkkoja, muita korvauksia ja toimintaan osoitettuja muita käyttökuluja, jos ne on erityisliikunnan osalta eritelty. Jos erityisliikunnalle ei ole erillistä budjettia, arvioikaa käyttömenot henkilöstökulujen pohjalta.

<i>Menoluokka</i>	<i>€</i>
Liikuntatoimen käyttömenot yhteensä (erityisliikunta mukaan lukien)	
Erityisliikunnan käyttömenot	
Osallistuuko jokin muu taho kuin liikuntatoimisto liikunnan kulujen rahoitukseen? (Esimerkiksi tekninen toimi)	Kyllä (), mikä? Ei ()

12. Liikunnan ja erityisliikunnan järjestöavustukset vuonna 2009

Kohtaan ”Muut” merkitään ne liikuntatoimen jakamat avustukset, jotka on kohdistettu muiden kuin erityisliikunnan järjestöjen tai kansanterveysjärjestöjen erityisliikuntatyöhön.

<i>Avustusmuoto</i>	<i>€</i>	<i>Avustettujen järjestöjen määrä</i>
Toiminta-avustukset liikunnan järjestöille (erityisliikunta mukaan lukien)		
Erityisliikuntaan kohdenneet toiminta-avustukset yhteensä		
- Erityisliikunnan järjestöt		
- Vammais- ja kansanterveysjärjestöt		
- Eläkeläisjärjestöt		
- Muut (liikuntaseurojen erityisliikunta, muut järjestöt)		

13. Millaiset kriteerit erityisliikunnan avustusten jakamiselle on määritelty?

Jos avustusten määrälle on määritelty jakoperusteet, niin kuvatkaa ne lyhyesti. Jakoperuste voi olla esimerkiksi järjestön tarjoamien ryhmien määrä.

Avustusten jaolle ei ole määritelty kriteerejä ()
Kriteerit on määritelty (). Miten?

ERITYISLIIKUNNAN RYHMÄTOIMINTA KUNNASSANNE

14. Erityisliikunnan ryhmien määrä vuoden 2009 aikana kunnassanne

Jos kuntanne organisoisi erityisliikunnan ryhmät muuten kuin vamma- ja sairauserusteisesti, niin siirtykää kysymykseen 15.

Tähän taulukkoon laitetaan kunnan liikuntatoimen (tai muun päävastuullisen tahon) järjestämät erityisliikunnan ryhmät, ei muiden hallinnonalojen järjestämiä ryhmiä.

Ryhmämäärällä tarkoitetaan viikoittain kokoontuvien ryhmien kokonaismäärää. Osallistujamäärä tarkoittaa säännöllisesti viikoittain kokoontuvien ryhmien osallistujamääriä, ei käyntikertojen määriä.

Kohtaan "muut ryhmät" voit merkitä ryhmiä, jotka eivät sovi taulukon luokitteluun, kuten erilaiset yhdistelmäryhmät.

<i>Ryhmä</i>	<i>Ryhmien määrä</i>	<i>Arvioitu osallistujamäärä/viikko</i>
Eläkeläiset ja veteraanit		
Liikuntavammaiset		
Aistivammaiset		
Kehitysvammaiset		
Mielenterveyskuntoutujat		
Keuhko- ja hengityselinsairaat		
Sydän- ja verisuonitautia sairastavat		
Neurologisia sairauksia sairastavat		
Tuki- ja liikuntaelinsairaat (reuma yms.)		
Lasten ryhmät (Ilmoita erikseen tärkeimmät ryhmätyypit)		
Muut ryhmät		

15. Jos kuntanne liikuntatoimi järjestää erityisliikunnan palvelut muuten kuin sairaus- ja vammaperusteisesti, niin kuvaa lyhyesti, minkä tyyppisiä ryhmiä teillä on, ja miten paljon kuhunkin ryhmään osallistutaan.

Tähän kysymykseen ei tarvitse vastata, jos selvititte erityisliikunnan ryhmätarjonnan edellisessä kysymyksessä.

16. Miten monen viikon aikana erityisliikunnan ryhmiä järjestettiin keväällä ja syksyllä 2009

Ilmoita tässä, miten monelle viikolle erityisliikunnan palvelut ulottuvat. Vajaat viikot pyöristetään siten, että 3 ja 4 päivää vastaavat yhtä viikkoa. 1 – 2 päivää pyöristetään nollassi.

<i>Lukukausi</i>	<i>Aktiivi viikkoja</i>
Kevät 2009	
Kesä 2009 (jos kesäryhmiä järjestetään)	
Syksy 2009	

17. Tietoja osallistujien ikä- ja sukupuolijakaumasta sekä toimintakyvystä

Ilmoittakaa prosenttiosuudet osallistujien kokonaismäärän perusteella. Jos teillä ei ole käytettävissänne tilastoja, merkitkää sarakkeeseen arvioinne.

	<i>%</i>
Naiset	
60+	
Alle 18 -vuotiaat	

18. Arvio erityisliikunnan ryhmien kokonaismäärästä vuonna 2009, kaikki järjestäjätahot huomioiden

Toivomme, että selvitätte asian kurssiohjelmien avulla tai kysytte suoraan asianomaisilta tahoilta. Sosiaali- ja terveystoimen osalta toivomme tiedot ryhmätoiminnasta (esimerkiksi vanhushuollon ja varhaiskasvatuksen ryhmistä), mutta ei kuntoutuksesta.

<i>Järjestäjätaho</i>	<i>Ryhmien määrä</i>
Kunnan liikuntatoimi (samat luvut kuin kysymyksessä 14 tai 15)	
Sosiaali- ja terveystoimi (ryhmätoiminta)	
Koulutoimen järjestämät erityisliikunnan ryhmät	
Kansalais- ja työväenopistot	
Erytisliikunnan järjestöt	
Vammais- ja kansanterveysjärjestöt	
Eläkeläisjärjestöt	
Liikuntaseurat	
Seurakunnat	
Oppilaitokset (yliopistot, ammattikorkeakoulut, muut ammatilliset oppilaitokset)	
Yksityiset palvelujen tarjoajat (arvio)	
Muut, mitkä?	

19. Onko liikuntatoimen ikääntyneille (60+) tarkoitettuja ryhmiä eriytetty osallistujien toimintakyvyn mukaan?

Kyllä ()

Ei ()

20. Jos liikuntatoimen tarjoamat ikääntyneiden ryhmät on eriytetty toimintakyvyn mukaan, esittäkää arvionne ryhmien määrästä. Jos muiden järjestäjätahojen tarjonnan voi eritellä samalla tavoin, ilmoittakaa myös niitä koskevat tiedot.

Jos erityisliikunnan palveluista vastaa ensisijaisesti joku muu taho kuin liikuntatoimi, ilmoittakaa sen tiedot ”liikuntatoimi”-sarakkeessa

<i>Toimintakyvyn taso</i>	<i>Liikuntatoimi tai muu päävastuullinen taho, ryhmien määrä</i>	<i>Muut hallinnonalat, arvio ryhmien määrästä</i>
“Normaalin” toiminta- ja liikuntakyvyn omaavat ikääntyneet ihmiset (60+).		
Toiminta- ja liikkumiskyvyltään heikentyneet ikääntyneet ihmiset (60+)		
Toiminta- ja liikkumiskyvyltään huomattavasti heikentyneet, toimintavajauksista kärsivät ikääntyneet ihmiset (60+)		
Huomautuksia:		

**ERITYISLIIKUNNAN YHTEISTOIMINTA JA PALVELUT KUNNASSANNE
VUONNA 2009**

21. Arvioikaa seuraavien tahojen painoarvo, kun teette yhteistyötä erityisliikunnan alalla

5 = erittäin tärkeä yhteistyökumppani; ... 1 = ei toimivaa yhteistyötä. Jos erityisliikunnan palvelut järjestetään muun kuin liikuntatoimen kautta, arvioikaa liikuntatoimen merkitys kohdassa ”muu”.

<i>Yhteistyötaho</i>	<i>Arvosana</i>	<i>Tärkein toimintamuoto</i>
Sosiaali- ja terveystoimi		
Kansalais- ja työväenopistot		
Koulutoimi		
Erytisliikunnan järjestöt		
Vammais- ja kansanterveysjärjestöt		
Eläkeläisjärjestöt		
Liikuntaseurat		
Seurakunnat		
Oppilaitokset (Yliopistot, ammattikorkeakoulut, muut ammatilliset oppilaitokset)		
Yksityiset palvelujen tarjoajat		
Muut, mitkä?		

22. Tarjoaako kuntanne liikuntatoimi palvelujaan kuntanne vanhustenhuollolle?

Jos kuntanne liikuntatoimi tarjoaa palveluja vanhustenhuollolle, esittäkää arvionne palvelujen luonteesta ja määrästä.

<i>Yhteistyön muoto</i>	<i>Kyllä/ei</i>	<i>Arvio palvelun määrästä (esim. tunti/viikko)</i>
Liikunnan ryhmäohjaus	Kyllä () Ei ()	
Vanhustenhuollon henkilöstön koulutus	Kyllä () Ei ()	
Konsultointi liikunta-asioissa	Kyllä () Ei ()	
Muu, mikä		

23. Miten kuntanne tukee erityisryhmiin kuuluvien omatoimista liikuntaa?

Kertokaa erityisesti, minkä tyyppistä tukea annetaan ja millaisille ryhmille se kohdistuu. Tällaista tukea voivat olla esimerkiksi ikäihmisille (60+) tarkoitettut seniorikortit ja/tai liikuntavälineiden lainaus.

--

24. Arvionne siitä, mitkä erityisliikunnan ryhmät ja/tai osa-alueet jäävät eniten erityisliikunnan toiminnan ulkopuolelle.

Voitte esittää tähän joko väestöryhmiä (esimerkiksi vammaisten ja pitkäaikaissairaiden erityisryhmät) tai sitten erityisliikunnan muotoja, joille olisi kysyntää, mutta joiden järjestäminen on vaikeaa (esimerkiksi joukkuepelit jollekin erityisryhmälle). Kuvatkaa ryhmät ja/tai osa-alueet mahdollisimman konkreettisesti.

<i>Erityisliikunnan ryhmä tai osa-alue</i>	<i>Perustelu</i>

SUUNNITELMAT, PÄÄTÖKSENTEKO JA VAIKUTTAMINEN

25. Erityisliikunnan kehittämistä koskevat suunnitelmat kunnassanne

<i>Suunnitelma</i>	<i>Vastuulautakunta tai virasto</i>	<i>Voimassaoloaika</i>
Erityisliikunnan kehittämissuunnitelma		
Muu vastaava suunnitelma, mikä?		
Ei ole suunnitelmaa ()		
Miten suunnitelman toteutumista seurataan ja arvioidaan?		

26. Onko erityisliikunnan asioista vastaavassa lautakunnassa jäsenenä erityisliikunnan asiantuntijaa/asiantuntijoita?

Ilmoittakaa tässä kuluva valtuustokauden tilanne. Erityisliikunnan asiantuntija voi olla esimerkiksi alan ammattilainen ja/tai alan järjestöissä toimiva ihminen.

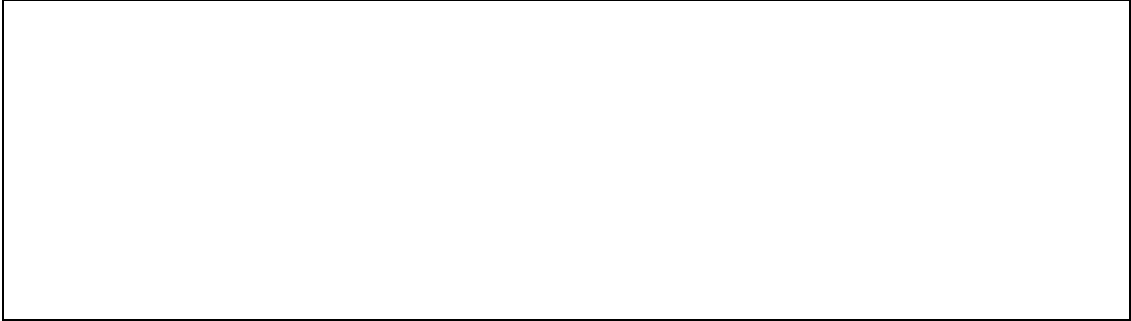
<i>Lautakunta</i>	<i>Asiantuntijoiden määrä</i>	<i>Ketä edustaa/edustavat?</i>

ERITYISLIIKUNNASTA TIEDOTTAMINEN, ALAN KOULUTUS JA YHTEISTYÖ

27. Miten kuntanne tekee yhteistyötä palkallisten ja valtakunnallisten erityisliikunnan järjestöjen ja kansanterveysjärjestöjen kanssa?

--

28. Tekeekö kuntanne ylikunnallista yhteistyötä erityisliikunnan alalla?
Kuvatkaa lyhyesti mahdollisen yhteistyön luonne.

Liite 2. Kyselyyn vastanneet kunnat

Alavus	Lieksa
Espoo	Liperi
Hanko	Lohja
Haukipudas	Mäntyharju
Heinola	Naantali
Helsinki	Nastola
Hyvinkää	Nokia
Iisalmi	Nurmijärvi
Ilmajoki	Oulu
Imatra	Pieksämäki
Inari	Pietarsaari
Janakkala	Pirkkala
Joensuu	Pori
Jyväskylä	Raasepori
Jämsä	Rauma
Kaarina	Riihimäki
Kajaani	Rovaniemi
Kauhajoki	Salo
Kemi	Sastamala
Keuruu-Multia-Petäjävesi	Seinäjoki
Kiuruvesi	Sotkamo
Kokkola	Suomussalmi
Kontiolahti	Tampere
Kotka	Tornio
Kouvola	Turku
Kuhmo	Tuusula
Kuopio	Uusikaupunki
Kurikka	Vaasa
Kuusamo	Valkeakoski
Lahti	Vantaa
Lappeenranta	Varkaus
Lapua	Vihti
Laukaa	Ylivieska
Leppävirta	Äänekoski

Liite 3. Arvio vastaamatta jättäneiden kuntien erityisliikunnan määrärahoista, laskukaava

Kunnan kokoluokka	Laskukaava	Kunnan suuruusluokka			
		(a) - 9.999 as	(b) 10.000 - 19.999 as	(c) 20.000 - 49.999 as	(d) 50.000 - 99.999 as
A = Kuntien määrä, vastanneet		7	20	23	10
B = Kuntien määrä, vastaamattomat		5	8	11	1
C = Keskimääräinen asukasluku, vastaamattomat		8942	15915	32636	66131
D = Erityisliikunnan määrärahat/asukas, keskiarvo (€)		3,78	2,91	2,03	3,78
E = Otoskeskihajonta, vastanneet (€)		1,95	1,15	0,92	1,95
F = Arvio otoskeskihajonnasta, vastaamattomat (€)	$F = E * \sqrt{(B/A)}$	1,65	0,73	0,64	0,62
G = Arvio määrärahoista, vastaamattomat (€)	$G = B * C * D$	169.150	370.703	728.627	250.191
H = Kesquivirhe	$H = B * C * E$	87.231	146.106	331.364	129.025
I = Määrärahat yhteensä	$I = G(a) + G(b) + G(c) + G(d)$	1.518.671			
J = Kesquivirhe, molemmat ryhmät	$J = \sqrt{(H(a))^2 + (H(b))^2}$	394.215			

Liite 4. Arvio vastaamatta jättäneiden kuntien ryhmien määristä, laskukaava

Kunnan kokoluokka	Laskukaava	Kunnan suuruusluokka			
		(a) - 9.999 as	(b) 10.000 - 19.999 as	(c) 20.000 - 49.999 as	(d) 50.000 - 99.999 as
A = Vastanneet kunnat		7	18	23	10
B = Vastaamattomat		5	10	11	1
C = Keskimääräinen asukasluku, vastaamattomat		8942	15915	32636	66131
D = Vastanneet, ryhmiä/10.000 asukasta		17,2	15,6	9,2	6,7
E = Otoskeskihajonta		4,6	8,0	4,4	3,6
F = Arvio otoskeskihajonnasta, vastaamattomat	$F = E * \sqrt{(B/A)}$	3,86	5,94	3,05	1,14
G = Arvio ryhmämääristä, vastaamattomat	$G = (B * C * D) / 10.000$	77	249	332	44
H = Laskelman keskivirhe	$H = (B * C * E) / 10.000$	20	127	159	24
I = Määrärahat yhteensä	$I = G(a) + G(b) + G(c) + G(d)$	702			
J = Keskivirhe, molemmat ryhmät	$J = \sqrt{(H(a)^2 + H(b)^2)}$	205			

OPETUSMINISTERIÖ

Undervisningsministeriet

MINISTRY OF EDUCATION

Ministère de l'Éducation

ISSN 1458-8102 (painettu)

ISSN 1797-951X (PDF)

ISBN 978-952-485-881-6 (nid)

ISBN 978-952-485-882-3 (PDF)